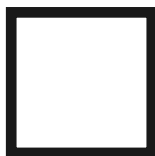

the panic is on...

θέσεις για την παγκόσμια
οικονομική κρίση, την ιστορία
και το μέλλον της

Η μπροσούρα αυτή είναι αποτέλεσμα των συζητήσεων της αυτόνομης πολιτικής ομάδας Σαχ, επάνω στην κρίση. Σε καμία περίπτωση δεν είναι ολοκληρωμένη. Μπορεί να ιδωθεί ως μια πρώτη τοποθέτηση πάνω σε έναν διάλογο που έχει ανοίξει εδώ και καιρό γύρω από την κρίση, τον χαρακτήρα και τις αιτίες της. Θα επανέλθουμε στο μέλλον.

Έτσι το να διεκδικήσουμε οποιαδήποτε “πνευματικά δικαιώματα” δεν θα είχε κανένα νόημα και η αναπαραγωγή για κινηματικούς σκοπούς είναι ελεύθερη.

Φυσικά η εκθρόνιστά μας πως κάθε είδους δημοσιογράφου ή όποιας άλλης μορφής μεσο-λάβηση παραμένει δεδομένη.

Τυπώθηκε στην Αθήνα τον Μάη του 2010, σε 600 αντίτυπα και αρχικά διακινήθηκε μαζί με το περιοδικό “Σχιζό metropolitans” #2.

Το κείμενο αυτό, καθώς και ό,τι άλλο έχει κυκλοφορήσει από την ομάδα μας, θα το βρείτε στη διεύθυνση:

saxsxizo.wordpress.com

Για επικοινωνία:
saxgk@yahoo.gr

Κρίση... ετών 30

“Ζούμε σε μια μοναδική στιγμή της ιστορίας. Πρόκειται για μια στιγμή κρίσης με την πλήρη έννοια του όρου. Κάθε τομέας του πνευματικού και υλικού πολιτισμού μας φαίνεται να έχει φτάσει σε κρίσιμο σημείο καμπής. Το πνεύμα αυτό εκδηλώνεται όχι μόνο στην πραγματική κατάσταση που επικρατεί στο δημόσιο βίο μας, αλλά επίσης και στη γενική στάση απέναντι στις θεμελιώδεις αξίες της προσωπικής και κοινωνικής ζωής...Τώρα οι εικονοκλάστες έχουν εισβάλει στο ναό της επιστήμης. Σπάνια βρίσκουμε σήμερα επιστημονικό αξίωμα που να μην αμφισβητείται. Και ταυτόχρονα οποιαδήποτε σχεδόν ανόητη θεωρία είναι σχεδόν βέβαιο ότι βρίσκει κάπου πιστούς και οπαδούς” (Planck, 1933).

I. Εισαγωγή

Απλώς και μόνο ένα ξεφύλλισμα στον Τύπο τους τελευταίους μήνες είναι αρκετό για να οδηγήσει το “μέσο άνθρωπο” σε πλήρη σύγχυση. Από τη μία όλοι καταλαβαίνουμε ότι το ζήτημα της κρίσης είναι εξαιρετικά σοβαρό και ότι μας αφορά άμεσα σαν εργάτες σε αυτόν τον κόσμο, από την άλλη παρελαύνει μια σειρά από ακατανόητους όρους και μυστήριες αναλύσεις. CDS, spreads, ομόλογα, χρηματοπιστωτική κρίση, subprime δάνεια.

Εμείς από την μεριά μας ούτε πανεπιστήμια έχουμε τελειώσει, και όσοι έχουμε τελειώσει οικονομολόγοι δεν είμαστε, ούτε ως χρηματιστές δουλεύουμε. Όσοι δεν είμαστε άνεργοι, δουλεύουμε σε αυτά που είναι γνωστά ως “σκατοδουλειές”. Είμαστε, δηλαδή, προορισμένοι και “καταδικασμένοι” να ανήκουμε στη γιγάντια μάζα ανθρώπων που δεν μπορούν να καταλάβουν τίποτα. Παρ’ όλα αυτά, όλο και κάτι καταλαβαίνουμε, γιατί τα κριτήριά μας είναι πολιτικά κι αυτό, κατά τη γνώμη μας, θα πρέπει να είναι αρκετό.

Θα πρέπει να είναι αρκετό, γιατί μας δίνει την ικανότητα να καταλάβουμε το εξής: αυτή η μυστήρια και ακατανόητη γλώσσα των πορτοκαλί σελίδων των εφημερίδων είναι επίτηδες έτσι. Αυτά που λένε είναι εξαιρετικά σημαντικά και γι’ αυτό θα πρέπει να χάνονται μέσα σε δαιδαλώδη, επιστημονικά διαγράμματα. Είναι εξαιρετικά σημαντικά, γιατί είναι η γλώσσα των αφεντικών, κι αυτό που συζητάνε είναι η εκμετάλλευσή μας. Η γλώσσα των αφεντικών όμως, έχει συντακτικό και γραμματική εχθρικά προς εμάς και το ζήτημα δεν είναι απλώς να τα μάθουμε. Το ζήτημα είναι να μπορούμε να τα μεταφράζουμε. **Τα απαραίτητα εργαλεία γι’ αυτή τη μετάφραση μπορεί να τα**

βρει κάποιος μόνο στην καθημερινή συνθήκη εκμετάλλευσής του και στη συμμετοχή στα κινήματα ανταγωνισμού ως προς αυτήν.

Εδώ θα πρέπει να πούμε πως είμαστε κάθετα ενάντιοι σε αυτόν τον οικονομικό λόγο που εμφανίζεται στις εφημερίδες. Ο μόνος λόγος ύπαρξής του είναι η αποσιώπηση του γεγονότος ότι τα αφεντικά κερδίζουν· και κερδίζουν πάρα πολλά από την εκμετάλλευσή μας. Η απουσία αυτού του γνωστού σε όλους γεγονότος είναι που χαρακτηρίζει όλο τον επίσημο λόγο περί οικονομίας. Από τη μία διάφορες χαζομάρες για την επιχειρηματικότητα που παράγει κέρδος και από την άλλη μια δήθεν αριστερή κριτική που μιλάει για κακοδιαχείριση, ή και ακόμη για “συνομωσίες”.

Για μας οι κρίσεις είναι μια δομική συνθήκη του καπιταλισμού που πηγάζει από τη βασική αντίθεση του συστήματος. **Τη σύγκρουση κεφαλαίου-εργασίας.** Αυτό δεν είναι κάποιου είδους οικονομικός ντετερμινισμός, πως δηλαδή έτσι θα γίνουν τα πράγματα γιατί είναι γραμμένα σε κάποιους δήθεν νόμους της ιστορίας, αλλά η λογική κατάληξη της άλυτης στα πλαίσια του καπιταλισμού ταξικής σύγκρουσης. Γι' αυτό και όταν διαβάζουμε δηλώσεις όπως: «*Άλλες θεωρίες εντοπίζουν τη γεννεσιουργό αιτία (των κρίσεων) σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως οι εφευρέσεις με τεχνολογικές και οικονομικές εφαρμογές, οι πόλεμοι και άλλα πολιτικά τυχαία συμβάντα*»¹, δεν γελάμε, αλλά οργιζόμαστε. Γι' αυτό και δεν θέλουμε να έχουμε καμία σχέση με κριτικές του τύπου “καζινοκαπιταλισμός”, κακοδιαχείριση και κερδοσκοπία. Το κέρδος, η εκμετάλλευση δηλαδή της εργασίας, είναι η ουσία του συστήματος και όχι κάποια παρέκκλιση.

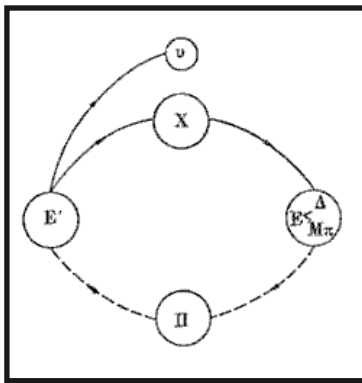
Η βάση της επίσημης οικονομολογίας είναι η συσκότιση της ταξικής πάλης· η αγνόηση της ιστορίας (εκτός ίσως από την άνευρη εμφάνισή της ως στατιστική). Όλα συμβαίνουν κάπου «αλλού». Από εκεί πηγάζουν δηλώσεις του τύπου: «*Η τραπεζική κρίση ξεκίνησε στις ΗΠΑ με την αλόγιστη χορήγηση επισφαλών στεγαστικών δανείων, που προκάλεσαν ζημιές στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα*»². Όχι όμως· η αιτία των κρίσεων είναι εδώ, όσο και παντού αλλού στον καπιταλισμό.

Παρακάτω θα επιχειρήσουμε, εν συντομία, να σηκώσουμε αυτό το πέπλο που καλύπτει τον επίσημο λόγο περί οικονομίας, την αταξικότητα και την ανιστορικότητα. Γι' αυτό και θα σταθούμε λίγο σε διάφορες απόψεις που έχουν γραφτεί για τις κρίσεις και έχουν στον πυρήνα τους την κατανόηση της ταξικής εκμετάλλευσης. Στη συνέχεια, θα

προσπαθήσουμε μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή να δούμε από πού πηγάζουν και πού βασίζονται τα χαρακτηριστικά της παρούσας κρίσης.

II. Back to the basics

Στα 100 πρώτα χρόνια ζωής του καπιταλισμού μετά τη Γαλλική Επανάσταση, το σύστημα είχε περάσει δύο σημαντικές περιόδους ύφεσης. Την

Ο χρυσός κύκλος του εμπορεύματος.
Όσο γυρνάει παράγει κέρδος.

κρίση του 1857-1858 και την κρίση του 1873-1895, η οποία έμεινε γνωστή ως η *μεγάλη ύφεση*. Ήδη στα τελευταία χρόνια του 19^{ου} αιώνα είχαν αρχίσει να διατυπώνονται διάφορες θεωρίες για τις κρίσεις³. Από τότε πολλοί έχουν προσπαθήσει να ερμηνεύσουν αυτό το φαινόμενο, χωρίς να έχει παραχθεί κάποια γενικώς αποδεκτή θεωρία.

Ας δούμε όμως πώς λειτουργεί ένα βασικό σχήμα. Ένα αφεντικό με το κεφάλαιο του (X) αγοράζει τα μέσα παραγωγής (ΜΠ) και την εργασία των εργατών (Ε). Με αυτά παράγει προϊόντα (Π), τα οποία τα πουλάει και παίρνει το εμπορευματικό κεφάλαιο (Ε). Αυτό είναι μεγαλύτερο από το αρχικό κεφάλαιο γιατί περιλαμβάνει και την υπεραξία της εργασίας (Υ). Έτσι, ένα μέρος του εμπορευματικού κεφαλαίου, ίσο ή και μεγαλύτερο με το αρχικό κεφάλαιο, αν η επιχείρηση θέλει να παραμείνει ανταγωνιστική, επανεπενδύεται για να ξαναρχίσει η διαδικασία παραγωγής και ένα άλλο μέρος το εισπράττει ως κέρδος. Η διαδικασία που περιγράψουμε είναι σχηματική, αλλά περιγράφει σε γενικές γραμμές την παραγωγή κέρδους από όλες τις εργασίες. Έχουμε δηλαδή έναν κύκλο, μια απαραίτητη διαδοχή γεγονότων που παράγει κέρδος για τον ιδιοκτήτη. Τώρα, κάθε κόλλημα σε αυτή τη διαδικασία θα εμποδίσει και θα παγώσει τον κύκλο του εμπορεύματος και άρα την παραγωγή κέρδους για τα αφεντικά. Αν δεν μπορούν, δηλαδή, να βρεθούν εργάτες ή πρώτες ύλες ή μέσα παραγωγής, ο κύκλος θα κολλήσει στο σημείο ΜΠ. Αν για κάποιο λόγο οι εργάτες δεν παράγουν, ο κύκλος θα κολλήσει στο σημείο Π. Αν τα εμπορεύματα δεν πουληθούν, ο κύκλος θα κολλήσει στο σημείο Ε, και τέλος, αν για κάποιο λόγο, δεν υπάρχουν χρήματα ή δεν επανεπενδύονται, ο κύκλος θα κολλήσει στο σημείο Χ. Αν κάποιο κόλλημα γενικευτεί, τότε μιλάμε για κρίση· για ακινησία του κύκλου του εμπορεύματος, και άρα για την παύση δημιουργίας κέρδους για τα αφεντικά. Βέβαια, **κομβικό σημείο σε αυτόν τον κύκλο είναι η ανθρώπινη εργασία, η οποία και δημιουργεί την υπεραξία.**

Ωστόσο, αν για κάποιο λόγο παραχθούν πολύ περισσότερα εμπορεύματα απ' όσα μπορούν να καταναλωθούν, τότε αυτά θα μείνουν απούλητα. Η υπεραξία θα έχει παραχθεί μεν, αλλά θα έχει την μορφή του προϊόντος και όχι του χρήματος. Τα προϊόντα είναι άχρηστα για τα αφεντικά αν δεν πουληθούν, καθώς δεν πραγματοποιείται η υπεραξία που κρύβουν μέσα τους, έτσι τα χρήματα δεν επανεπενδύονται, ο κύκλος του εμπορεύματος σταματά, και σύντομα η κατάσταση που αφορά ένα μεμονωμένο αφεντικό γενικεύεται. Τότε έχουμε μια κρίση υπερπαραγωγής/υποκατανάλωσης. Θα πούμε περισσότερα επ' αυτού παρακάτω. Είναι προφανές ότι στον καπιταλισμό η αφθονία αποτελεί πρόβλημα. Υπό κανονικές συνθήκες μεγάλη παραγωγή σημαίνει και μεγάλη κατανάλωση από την κοινωνία, όμως η κατανάλωση δεν γίνεται κατανοπή, αν δεν έχει τη μορφή του εμπορεύματος, αν δεν παράγει κέρδος.

Σημαντικό ρόλο σ' αυτή την ανάλυση κατέχει και η τεχνολογία. Η μηχανή όμως δεν

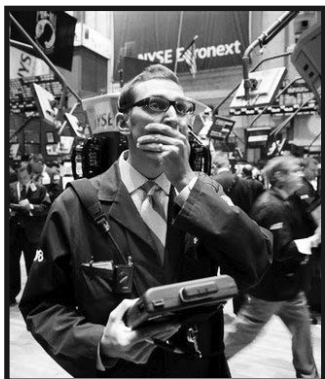
³ Διάφοροι οικονομολόγοι όπως ο Nicolas Kondratieff (1892-1930) ή ο Joseph Schumpeter (1883-1950) έχουν μιλήσει για τους μακρούς συγκυριακούς κύκλους της οικονομίας. Σύμφωνα με τη θεωρία των κύκλων στην οικονομία υπάρχουν πάντα φάσεις από τις οποίες διέρχεται η οικονομία. Αυτές είναι οι φάσεις της ανάπτυξης, της ευημερίας, της κρίσης και της ύφεσης. Ένας οικονομικός κύκλος χαρακτηρίζει αυτές τις φάσεις, ενώ οι κύκλοι διακρίνονται σε βραχείας διάρκειας, μέσης διάρκειας και μακράς διάρκειας (ή κύκλος Kondratieff)

παράγει υπεραξία και άρα κέρδος από μόνη της. Και αυτό γιατί ως εμπόρευμα εμπεριέχεται στην τελική τιμή του προϊόντος. Η τιμή του εμπορεύματος καθορίζεται από τον αναγκαίο κοινωνικά χρόνο εργασίας και η μηχανή μόνο να τον μειώσει μπορεί. Τι εννοούμε; Ο αέρας δεν έχει τιμή, γιατί είναι πάρα πολύς και προσβάσιμος σε όλους. Ο κοινωνικά αναγκαίος χρόνος εργασίας για τον αέρα είναι μηδενικός, η τιμή του είναι μηδέν. Το ίδιο και για το νερό. Ωστόσο, το νερό σε μια έρημο περιλαμβάνει την εργασία της εμφιάλωσης και της μεταφοράς του και η τιμή του καθορίζεται απ' αυτήν την εργασία. Μία μηχανή που βοηθάει σε αυτήν την εργασία, ας πούμε ένα πιο γρήγορο φορτηγό, μειώνει αυτόν τον χρόνο και άρα και την τιμή του εμπορεύματος (προσθέτει βέβαια σε κάθε μονάδα εμπορεύματος την τιμή για την αγορά της). Περισσότερα προϊόντα θα πρέπει να πωληθούν τώρα για την παραγωγή του ίδιου κέρδους για το αφεντικό.

Επομένως, ο καπιταλιστής δεν έχει κανέναν λόγο να εισάγει νέες τεχνολογίες στη διαδικασία παραγωγής στον κύκλο του εμπορεύματός του. Κι όμως το κάνει για δύο λόγους. Ο ένας είναι ο ανταγωνισμός με άλλους καπιταλιστές. Ο καπιταλιστής που εισάγει τεχνολογία για κάποιο διάστημα εκμεταλλεύεται την ανισομέρεια των τιμών. Παράγει περισσότερα και πιο εύκολα από τη μία, αλλά πουλάει στην τιμή που πουλάνε και όλοι οι ανταγωνιστές του. Σύντομα όμως αυτή η τεχνολογία θα διαχυθεί και στους άλλους καπιταλιστές και έτσι η τιμή θα πέσει για όλους. Τώρα, όλοι θα πρέπει να πουλάνε περισσότερα, αν θέλουν να διατηρήσουν τα κέρδη τους. Μια νέα τεχνολογία θα πρέπει να εισαχθεί και πάλι, αν είναι να σκώσει κάποιος κεφάλι στην κούρσα τους. Ο δεύτερος λόγος είναι η ανάγκη καθυστάθης και έλεγχου του απείθαρκου εργάτη ή και η αντικατάστασή του, αν είναι απαραίτητο· και επ' αυτού θα πούμε περισσότερα παρακάτω. Όλα αυτά, βέβαια, είναι γνωστά από την εποχή του γνωστού «μούσια».

III. Money money

Η ανταλλαγή εμπορευμάτων στον καπιταλισμό δεν γίνεται απευθείας. Αυτό είναι κάτι που δημιουργεί πολλά προβλήματα. Κι εδώ έρχεται το χρήμα. Η παρουσίαση όμως του χρήματος απλώς ως ενός μέσου διευκόλυνσης, αποκρύπτει την πραγματική του λειτουργία. Στο τέλος και στην αρχή του κάθε εμπορευματικού κύκλου, ο καπιταλιστής καταλήγει με χρήμα στα χέρια του· χρήμα που μπορεί να ξαναρίξει στην αγορά για να επανεκκινήσει τον κύκλο της παραγωγής. Για κάποιο λόγο όμως, μπορεί να επιλέξει να μην το κάνει. Να κρίνει, για παράδειγμα, πως δεν είναι καλή εποχή για επενδύσεις ή να θέλει να το συσσωρεύσει για να κάνει κάτι μεγαλύτερο. Αυτή η ιδιότητα του χρήματος να σταματάει να κινείται και να συσσω-

ρεύεται είναι που γεννάει έναν πλασματικό κόσμο του χρήματος· έναν κόσμο που μοιάζει διαφορετικός από την πραγματικότητα. Μιλάμε εδώ για τη δυνατότητα αυτονομίας του χρήματος. Η αλήθεια είναι όμως πως αν δεν παράγεται κέρδος στον πραγματικό κόσμο δεν μπορεί να υπάρξει ούτε στον ψεύτικο.

Το αφεντικό που έχει χρήμα στα χέρια του μπορεί να το χρησιμοποιήσει με πολλούς τρόπους: να το δανείσει, να αγοράσει ομόλογα, μετοχές κλπ. Βάζοντας το χρήμα σε μία τέτοιου είδους κυκλοφορία μέσω των τραπεζών και των χρηματιστηρίων, ελπίζει ότι θα έχει κέρδη από τα μερίσματα, τους τόκους ή τις πωλήσεις μετοχών στο μέλλον. Στο τέλος, ο επενδυτής, αν όλα πάνε καλά, καταλήγει με περισσότερο χρήμα στα χέρια του απ' όσο είχε στην αρχή. Ξέρει, βέβαια, πως αυτό είναι μια οφθαλμαπάτη. Γιατί **το χρήμα δεν γεννάει χρήμα**· γιατί το κέρδος βγαίνει από την εργασία κι όχι από την ανταλλαγή χαρτιών. Αυτό το επιπλέον χρήμα που έχει πηγάει άμεσα από την εργασία των εργατών και είναι μέρος του πραγματικού κέρδους των επιχειρήσεων στον πραγματικό κόσμο. Τον κάθε μεμονωμένο επενδυτή όμως αυτό δεν τον απασχολεί. Αρκεί που καταλήγει με περισσότερο χρήμα στα χέρια του. Βέβαια, το λογικό είναι να προτιμήσει τις επενδύσεις στον πραγματικό κόσμο, όπου έχει και τον έλεγχο της παραγωγής. Αν όμως στην παραγωγή τα πράγματα δεν “πάνε καλά”, αν οι εργάτες είναι απειθαρχοί, αν υπάρχει αβεβαιότητα για το μέλλον, αν τα προϊόντα δεν πουλιούνται, τότε θα προτιμήσει να μεταφερθεί στο πλασματικό σύμπαν του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Αν όμως εγκαταλείψουν όλοι τον πραγματικό κόσμο, τότε δεν θα υπάρχουν επενδύσεις και ο κύκλος θα κολλήσει στο σημείο X. Θα έχουμε, δηλαδή, μια χρηματοπιστωτική κρίση.

Κεντρική θέση σε αυτό το παιχνίδι του χρήματος που παράγει χρήμα έχουν οι τράπεζες. «*Η βασική πρωταρχική πράξη των τραπεζών είναι η μεσολάβηση στις πληρωμές. Σε σχέση με αυτό οι τράπεζες μετατρέπουν τα αδρανές χρηματικό κεφάλαιο σε ενεργό, δηλαδή σε κεφάλαιο που φέρνει κέρδος, συγκεντρώνουν τα χρηματικά έσοδα όλων των ειδών και τα θέτουν στη διάθεση της τάξης των καπιταλιστών*»⁴. Οι τράπεζες συγκεντρώνουν όλο το χρήμα που δεν αξιοποιείται, ασχέτως μεγέθους, είτε είναι η μισθοδοσία ενός εργάτη, είτε η αποταμίευση μιας οικογένειας, είτε το κεφάλαιο ενός αφεντικού και το ξαναβάζουν σε κυκλοφορία μέσω των δανείων. Μεγάλο μέρος από αυτά τα δάνεια είναι επιχειρηματικά.

Αν μια επιχείρηση δανειστεί από μία τράπεζα πχ. για να επεκταθεί, η “κοινή λογική” θέλει την επιχείρηση να βρίσκεται σε έχθρα με την τράπεζα, μιας και προς αυτήν πάνε κάθε μήνα δόσεις με τόκο και υπάρχει η απειλή της μη πληρωμής. Κάθε άλλο όμως· τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά. Η τράπεζα από τη στιγμή που δανείζει στην επιχείρηση, δίνει τη μοίρα της μαζί της. Συνεπακόλουθα, την απασχολεί η κερδοφορία της, η υγιής λειτουργία και συνέχειά της, καθώς αν η επιχείρηση δεν πηγαίνει καλά, δεν είναι εντάξει με τις πληρωμές της ή αν χρεοκοπήσει, η τράπεζα θα χάσει τα λεφτά της. Μπορεί να έχει κάποια υποθήκη στα χέρια της, αλλά αυτό είναι κάτι πολύ διαφορετικό από το άμεσα αξιοποιήσιμο χρήμα. Από την άλλη, και η ίδια η επιχείρηση νοιάζεται για το μέλλον της τράπεζας, αν θέλει να συνεχίσει να δανείται και

⁴ «Ο Ιμπεριαλισμός, ανώτατο στάδιο του Καπιταλισμού», Β.Ι. Λένιν, Εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2001, σ. 35.

να μη χάσει τις καταθέσεις της. Επομένως, κάθε επιχειρηματικό δάνειο γεννά μια σχέση αγάπης/μίσους μεταξύ του δανειστή και του δανειζόμενου. Είναι λογικό που η τράπεζα έχει συμφέρον να μην είναι επιτυχημένος ο ανταγωνιστής της δανειζόμενης επιχείρησης και αυτήν ακριβώς την επιχείρηση θα την προστατέψει, αν χρειαστεί. Εάν δε είναι και οι δύο πελάτες της ίδιας τράπεζας, έχει συμφέρον από την παύση του μεταξύ τους ανταγωνισμού. Το πιο πιθανό, λοιπόν, είναι να προωθήσει κάποιο συμβιβασμό ή κάποια συγχώνευση μεταξύ τους. **Έτσι, ο δανεισμός είναι ταυτόχρονα και μια σύναψη συμμαχίας.**

Οι τράπεζες τώρα δεν έχουν απλώς έναν και δύο πελάτες. Ολόκληρα μπλοκ επιχειρήσεων έχουν προσδεθεί στο άρμα των τραπεζών· από γιγαντιαία τραστ μέχρι μικροεπιχειρήσεις. Κι όσο μεγαλώνει ο κύκλος των δανειζόμενων επιχειρήσεων από μια τράπεζα, τόσο μεγαλώνει και η δύναμή της, τα κεφάλαια που διαχειρίζεται και άρα και η επιρροή της. Είναι προφανές πως σε αυτό το παιχνίδι δεν μπορούν να υπάρξουν πολλοί παίχτες. Μια μικρή τράπεζα είναι καταδικασμένη είτε να οδηγηθεί σε εξαφάνιση, είτε να υποχρεωθεί σε συμβιβασμό, συγχώνευση και ταύτιση συμφερόντων με έναν μεγαλύτερο ανταγωνιστή. Έτσι, σε κάθε χώρα μένουν τέσσερις-πέντε τράπεζες, οι οποίες εκφράζουν συγκρουόμενα μπλοκ καπιταλιστικών επιχειρήσεων. Συνεπώς, *«μαζί με τη συγκέντρωση του κεφαλαίου και την ανάπτυξη του κύκλου εργασιών των τραπεζών αλλάζει ριζικά και η σημασία τους. Από τους σκόρπιους καπιταλιστές διαμορφώνεται ένας συλλογικός καπιταλιστής. Η τράπεζα όταν κρατά τον τρέχοντα λογαριασμό μερικών καπιταλιστών, φαίνεται σαν να εκπληρώνει μία καθαρά τεχνική, αποκλειστικά βοηθητική πράξη. Όταν όμως η πράξη αυτή αναπτύσσεται σε γιγάντιες διαστάσεις, τότε αποδεικνύεται ότι μια χούφτα μονοπωλητές υποτάσσουν τις εμπορικές και βιομηχανικές πράξεις όλης της καπιταλιστικής κοινωνίας, αποκτώντας τη δυνατότητα – με τις τραπεζικές συνδέσεις, με τους τρέχοντες λογαριασμούς και τις άλλες χρηματικές πράξεις- στην αρχή να ξέρουν με ακρίβεια την κατάσταση των διάφορων καπιταλιστών, ύστερα να τους ελέγχουν, να τους επηρεάζουν με την επέκταση ή τον περιορισμό, τη διευκόλυνση ή τη δυσκολία της πίστωσης, και τέλος να καθορίζουν απόλυτα την τύχη τους, να καθορίζουν τα εισοδήματά τους, να τους στερούν κεφάλαιο ή να τους δίνουν τη δυνατότητα να αυξάνουν το κεφάλαιό τους γρήγορα σε τεράστιες διαστάσεις κλπ.»⁵.*

Η διαπλοκή των τραπεζών με τις επιχειρήσεις και τις βιομηχανίες, τα κεφάλαια που διαχειρίζονται και τα συμφέροντά τους έχουν ως κατάληξη να λειτουργούν ως ο συλλογικός καπιταλιστής της κάθε χώρας. Οι τράπεζες σύντομα αρχίζουν να αλληλοδιαπλέκονται με το κράτος, είτε με τη δύναμή τους επάνω στην οικονομία και άρα με τον έλεγχο επί των κυβερνήσεων, είτε μέσω της άμεσης ή έμμεσης διασύνδεσης με ανθρώπους των κυβερνήσεων στα Διοικητικά Συμβούλια των τραπεζών και αντιστοίχως ανθρώπων των ΔΣ των τραπεζών στις κυβερνήσεις. Οι τράπεζες γίνονται, λοιπόν, η μορφή της γενικής λογιστικής και της γενικής κατανομής των μέσων παραγωγής.

Το κράτος, ενωμένο με τις τράπεζες, λειτουργεί σαν ένα καθολικό ίδρυμα. Καθολικό γιατί τα πάντα περνάνε από τα χέρια τους και την έγκρισή τους. **Η τράπεζα λειτουργεί σαν το μυαλό και το κράτος σαν τα χέρια. Μετατρέπονται δηλαδή σε έναν ενιαίο και αδιαχώριστο οργανισμό. Τα χέρια της οικονομίας δεν είναι**

αόρατα· είναι τελείως ορατά και κρατάνε γκλόπς και δακρυγόνα, κι αν απαιτείται, που απαιτείται πάρα πολύ συχνά, όπλα, τανκς, πολεμικά αεροπλάνα, εντός και εκτός των συνόρων. Αυτή η διαδικασία είχε ήδη συντελεστεί κάπου στα τέλη της δεκαετίας του 1890. Από τότε, με την καθιέρωση της μαζικής εργασίας και της μαζικής κατανάλωσης, όλο και περισσότερα “απλά νοικοκυριά” και προλετάριοι υπάγονταν στις τράπεζες μέσω των καταναλωτικών, στεγαστικών δανείων, διευρύνοντας το ρόλο, τη δύναμη αλλά και την επιρροή των τραπεζών.

IV. Μια σύντομη υπενθύμιση της πρόσφατης ιστορίας

Στις απαρχές του καπιταλισμού, η κυρίαρχη ιδέα για την οικονομία ήταν το παραμύθι του *laissez faire laissez passer*. Οι ιδέες, δηλαδή, του φιλελευθερισμού και της ελεύθερα αυτορρυθμιζόμενης από το «αόρατο χέρι της οικονομίας» αγοράς. Ιδέες του είδους «η ίση προσφορά, παράγει ίση ζήτηση» και των ίσων ευκαιριών της «ισότητας, δικαιοσύνης, αδελφότητας». Όλα αυτά, βέβαια, ήταν παραμύθι και το ήξερε κάθε προλετάριος που ζούσε στο πετσί του τι σήμαινε το «συμβόλαιο μεταξύ ίσων» και πόση «ισότητα» υπήρχε μεταξύ του χωρίς ιδιοκτησία προλετάριου που πούλαγε την εργατική του δύναμη και του ιδιοκτήτη καπιταλιστή που την αγόραζε.

Η ελεύθερη οικονομία, όμως, συνάντησε σημαντικά προβλήματα μετά τη «Μεγάλη Ύφεση» (1873-1895). Πρώτον, μετά από είκοσι και περισσότερα χρόνια κρίσης, στο τέλος της οποίας οι επιχειρήσεις που είχαν καταφέρει να επιζήσουν ήταν μόνο οι ιδιαίτερα μεγάλες και κερδοφόρες, είχε αλλοιωθεί ο χαρακτήρας της οικονομίας. Όλες οι μικρότερες επιχειρήσεις είχαν αναγκαστεί είτε να κλείσουν, αφήνοντας χώρο στους ανταγωνιστές τους, είτε να ενταχθούν σε τραστ, είτε να συγχωνευτούν. Και δεύτερον, η δραματική πτώση στις τιμές των τροφίμων είχε οδηγήσει τις κυβερνήσεις να πάρουν μέτρα προστατευτισμού, παρεμποδίζοντας το ελεύθερο εμπόριο μεταξύ των κρατών και δημιουργώντας τις εθνικές οικονομίες.

Η δημιουργία αυτών των γιγάντιων επιχειρήσεων, των τραστ, αλλά και των ενοποιημένων επιχειρήσεων διαφόρων κλάδων κάτω από τον κοινό κύκλο ενδιαφέροντος

των τραπεζών **έδωσε την ικανότητα στους καπιταλιστές να έχουν μια πολύ πιο συνολική εικόνα των αναγκών και προτεραιοτήτων του συστήματος:** να έχουν μία συνολικότερη εποπτική εικόνα. Το κεφάλαιο βγήκε από την κρίση πολύ πιο οργανωμένο. Αυτή η οργάνωση του έδωσε τη δύναμη να επιτεθεί στην εργατική απειθαρχία μέσω του μετασχηματισμού της εργασίας. Του έδωσε τη δυνατότητα

1873. Εισβολή καταθετών σε τράπεζα της Νέας Υόρκης.

να δει το πρόβλημα, να επεξεργαστεί λύσεις, να πειραματιστεί και στο τέλος να επιβάλει τις αποφάσεις του.

Το πρόβλημα εκείνη την εποχή ονομαζόταν «εργάτης μάστορας». Ο εργάτης-μάστορας ήταν κάτι σαν αυτό που λέμε ειδικευμένος εργάτης σήμερα, ένα “κατάλοιπο” από την εποχή των συντεχνιών. Το πρόβλημα που δημιουργούσε ήταν η γνώση του επάνω στην παραγωγική διαδικασία. Η δικιά του γνώση και όχι του αφεντικού. Το κάθε αφεντικό που ήθελε να παράγει κάτι, έπρεπε εκτός από τους ανειδίκευτους εργάτες να προσλάβει και εργάτες μάστορες. Αυτή η θέση τους έδινε την ικανότητα να ρυθμίζουν τους ρυθμούς και την ποιότητα της δουλειάς. Ακόμη αυτή τους η θέση, αλλά και η σπανιότητά τους, τους έδινε μια εξαιρετική δύναμη διαπραγμάτευσης των μισθών και των συνθηκών εργασίας.

Κάπου εκεί, ήρθε ο τεύλορισμός και μαζί του η επιστημονική οργάνωση της εργασίας. Ο Τέυλορ ξεκίνησε με το να παρατηρεί την εργασία του εργάτη-μάστορα, να τη διασπά σε στοιχειώδεις κινήσεις και να την χρονομετρεί. Να κλέβει, δηλαδή, την τέχνη τους· να την τυποποιεί και να την συμπιέζει. Τα αφεντικά μπορούσαν να προσλαμβάνουν πια ανειδίκευτους εργάτες στη θέση των ειδικευμένων, ιδιαίτερα μετανάστες (εσωτερικούς και εξωτερικούς), φτηνούς και μη συνδικαλισμένους⁶. Οι μέθοδοι αυτές βρήκαν το ανώτερο σημείο εφαρμογής τους στα εργοστάσια του Φόρντ με την αυτόματη αλυσίδα παραγωγής. Εκεί γεννήθηκε η μαζική παραγωγή.

Η μαζική παραγωγή πήγαινε χέρι χέρι με τη μαζική κατανάλωση. Ως τότε τα προϊόντα του καπιταλισμού ήταν κατά κύριο λόγο είτε είδη πολυτελείας, είτε βασικά βιομηχανικά είδη (ατμομηχανές, άνθρακας, χάλυβας). Οι προλετάριοι της εποχής βασίζονταν στην αυτοπαραγωγή, στην καλλιέργεια των απαραίτητων για την επιβίωσή τους αγαθών και στην κλειστή μικροοικονομία των χωριών. Η μαζική παραγωγή, με την εξαντλητική μεν εργασία αλλά και τις καλύτερες αμοιβές (κάτι που είναι σχετικό δεδομένου του φόρτου) έδωσαν τέλος σε αυτή την κατάσταση, κάνοντας τη δουλειά αποκλειστική πηγή επιβίωσης για τον άντρα εργάτη. Η μαζική παραγωγή είχε ανάγκη να πουλάει τα προϊόντα της (για να πραγματοποιεί την υπεραξία τους) όλο και πιο συχνά σε προλετάριους, βασιζόμενη στο εισόδημά τους, δηλαδή στους μισθούς τους. Έτσι γεννήθηκε η μαζική κατανάλωση και περάσαμε από τον εργάτη-μάστορα στον εργάτη-μάζα. Είναι η εποχή που όλα γίνονται μαζικά: «με την εμπορική ανακάλυψη της μαζικής αγοράς, του μαζικού θεάματος και τις μαζικές διασκέδασης, που ανήκουν στις ίδιες δεκαετίες. Την εποχή αυτή τοποθετείται και η πρώτη αυτόνομη εμφάνιση της βιομηχανίας της διαφήμισης»⁷. **Αυτό είναι και το σημείο, η αναγκαιότητα της μαζικής προλετα-**

10 **6** Τα συνδικάτα του εργάτη-μάστορα, αν και πολύ δυνατά, ήταν ρατσιστικά και δεν δέχονταν μετανάστες ή ανειδίκευτους. Κάτι που συντέλεσε και στην καταστροφή τους.

ριακής κατανάλωσης, με το οποίο ο καπιταλισμός δέθηκε για πάντα, δίχως την ικανότητα επιστροφής.

Τα πράγματα, όμως, δεν ήταν τόσο απλά. Η ανισορροπία που δημιουργήθηκε ανάμεσα στην εξάπλωση της μαζικής παραγωγής και στην απροθυμία να δοθούν οι μισθοί που θα επιτρέψουν την μαζική κατανάλωση, γέμισαν τις αποθήκες με απούλητα προϊόντα και εξαγριωμένους προλετάρους. Οι προλεταριακές αρνήσεις, με τη μη ολοκληρωτική ακόμα εξαφάνιση του εργάτη μάστορα, το κύμα επαναστάσεων, εξεγέρσεων και σκληρών εργατικών αγώνων παγκοσμίως, που ακολούθησε τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και η νίκη της Ρώσικης Επανάστασης, δημιούργησαν πολλούς πονοκεφάλους στα αφεντικά. Σίγουρα δεν ήταν η κατάλληλη εποχή για επενδύσεις στην πραγματική οικονομία. Όποιος είχε λεφτά προτιμούσε να τα βάλει στο χρηματιστήριο, και να χαιρείται με τα άυλα κέρδη από τον άυλο κόσμο του χρήματος. Και η ευδαιμονία μπορεί να ήταν μεγάλη, αλλά τα θεμέλιά της ήταν τελείως σαθρά.

Η κορύφωση της κατάστασης σηματοδοτήθηκε με την ανικανότητα αποπληρωμής των χρεών της Γερμανίας και, μέσω της Γαλλίας και της Αγγλίας, έφτασε στην Αμερική με το Κραχ του 1929. Τα αφεντικά της εποχής άφησαν την κρίση να εξελιχθεί ελεύθερα, πιστεύοντας πως αυτό θα οδηγήσει σε εκκαθάριση της οικονομίας, αδιαφορώντας, όπως είναι αναμενόμενο, για τις ζωές των προλεταρίων που λιμοκτονούσαν. Το τέλος της κρίσης ήρθε μόνο χρόνια αργότερα, με τους πολεμικούς εξοπλισμούς που οδήγησαν στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Μετά τον πόλεμο και το δεύτερο κύμα επαναστάσεων και αγώνων που ακολούθησε, τα αφεντικά κατάλαβαν πως δεν θα μπορούσαν να συνεχίσουν έτσι. Γι' αυτό και έθεσαν παγκοσμίως σε εφαρμογή μέτρα που να μην συζητιόνταν από πριν, αλλά τώρα εφαρμόζονταν μαζικά και με επιτυχία. Αυτά τα μέτρα περιελάμβαναν την κρατική εποπτεία της οικονομίας ώστε να εμποδιστούν οι κρίσεις και να ενδυναμωθεί το «κοινωνικό κράτος»· ο έμμεσος, δηλαδή, μισθός που δίνεται από το συλλογικό αφεντικό-κράτος. Την ίδια περίοδο, ιδρύθηκαν και διάφοροι διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ, η Παγκόσμια Τράπεζα, το ΔΝΤ που τάχα θα έκαναν τις κρίσεις ηπιότερες, θα επέβαλαν μακροοικονομικές ρυθμίσεις και θα διασφάλιζαν τα κράτη από τη χρεοκοπία. Συμπληρωματικά ήταν και τα μέτρα που αναγνώριζαν τη δύναμη της εργατικής τάξης και την ανάγκη άσκησης ελέγχου επάνω της, μέσω της αναγνώρισης των συνδικάτων. Εν ολίγοις, προωθήθηκαν διάυλοι επικοινωνίας με την εργατική τάξη μέσω της triπλής συνεννόηση αφεντικών, κράτους και συνδικάτων.

Αυτό που θέλουμε να πούμε είναι ότι τα αφεντικά αποφάσισαν να διευρύνουν και να μετασχηματίσουν το κράτος τους. Να το μετατρέψουν σε κράτος-σχέδιο. Να εισαγάγουν στην οικονομία το σχεδιασμό και την πρόβλεψη, έτσι ώστε να θωρακιστούν απέναντι σε μελλοντικά προβλήματα. Όλη αυτή η διαδικασία είναι γνωστή και σαν «κεϋνσιανισμός». Πράγματι, τον κεϋνσιανισμό τον επέβαλε ο εργατικός ανταγωνισμός και ο φόβος απέναντι στο προλεταριάτο που έθετε όλο και πιο συχνά ζητήματα εξουσίας. Δεν πρέπει να βλέπουμε όμως την κεϋνσιανή ρύθμιση απλώς σαν ένα «κεκτημένο». Κάθε άλλο. Οι ιδέες του κεϋνσιανισμού λένε μεν πως το κράτος θα πρέπει να δώσει χρήμα στην αγορά σε περίοδο κρίσης, αυτό δεν εμποδίζει βέβαια αυτά τα λεφτά

να δοθούν σε πολεμικούς εξοπλισμούς και στην πολεμική προετοιμασία, όπως και έγινε πριν τον πόλεμο. Η σχεδιασμένη οικονομία δεν είναι και τόσο μακριά από τη ναζιστική Γερμανία και τα σχέδια μαζικής και σχεδιασμένης, φορντικής, εξόντωσης των Εβραίων, κομμουνιστών, ομοφυλόφιλων, ατόμων με ειδικές ανάγκες, ή αντίστοιχα και από τη σταλινική Ρωσία.

Ο έμμεσος μισθός που έδινε το κράτος μπορεί να έδινε σταθερότητα, αλλά επέτρεπε τη μείωση του κανονικού μισθού από τον κάθε μεμονωμένο καπιταλιστή, μιας και ένα μέρος της επιβίωσης ήταν εξασφαλισμένο από το κράτος. Όπως και να έχει, έμμεσος μισθός σημαίνει και έλεγχος. Παρέχεται παιδεία και υγεία, αλλά δεν υπάρχει καμία επιλογή σ' αυτή την παιδεία και την υγεία. **Έτσι, το κράτος-σχέδιο δεν είναι απλώς παραχώρηση, αλλά πόλεμος, έλεγχος και φασισμός.** Ο κεϋνσιανισμός, το κράτος-σχέδιο και η μαζική παραγωγή/μαζική κατανάλωση πέτυχαν τους σκοπούς τους. Ο καπιταλισμός μπήκε σε μια αδιατάρακτη περίοδο μακράς ευημερίας, σταθερότητας και κερδοφορίας που κράτησε 25 χρόνια. **Αυτός ήταν ο τελευταίος καπιταλιστικός κόσμος σταθερότητας· ένας κόσμος που λειτουργούσε.**

Η μαζική κοινωνία της μαζικής κατανάλωσης/μαζικής παραγωγής πέτυχε και κάτι άλλο, να επανενώσει το προλεταριάτο· να το κάνει να συνειδητοποιήσει τις δυνατότητές του στο σαμποτάζ, την ικανότητα να οργανωθεί στους μαζικούς χώρους εργασίας. Η μαζική κοινωνία έβγαλε τα πέπλα που κάλυπταν την εκμετάλλευση στην κοινωνία. Η θέση της γυναίκας, του μαθητή, του φοιτητή, του μετανάστη, του μαύρου, των ανθρώπων του "Τρίτου κόσμου" αναδείχτηκε ως οργανικό τμήμα του συνόλου της παραγωγής της καπιταλιστικής κοινωνίας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 έγινε μια έκρηξη όλων αυτών των κινημάτων. Μια ξαφνική επίθεση στον καπιταλισμό, η οποία αρνιόταν τον έλεγχο και την εργασία· που πάλευε εντός και εκτός του εργοστασίου, στο κοινωνικό εργοστάσιο.

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 η κεϋνσιανή ρύθμιση είχε γίνει κομμάτι. Και αυτό το είχαν καταφέρει οι ίδιοι οι προλεταριοί. Τα ελεγχόμενα συνδικάτα δεν έλεγχαν κανένα, οι γυναίκες, οι μαθητές, οι φοιτητές δεν πειθαρχούσαν, το κοινωνικό κράτος έγινε άρνηση εργασίας, οι μαύροι και οι μειονότητες αντιστέκονταν, οι αποικίες εξεγέρθηκαν. Και στις δουλειές, όταν δεν γίνονταν άγριες απεργίες,

επικρατούσε το σαμποτάζ και η κοπάνα.

V. Η εποχή της κρίσης

Το 1973 θεωρείται από κάποιους ορόσημο. Η πετρελαϊκή κρίση⁸ που καθόλου άσχετη δεν ήταν με τους απελευθερωτι-

επενδυτές έξω από το χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης 1929

κούς αγώνες του αραβικού προλεταριάτου και η εμφάνιση του ΟΡΕC (Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών) έκανε πολλούς να συνειδητοποιήσουν πως είχε έρθει η ώρα να αναλάβουν δράση.

Όταν οι εργατικοί αγώνες άρχισαν να κοπάζουν, ο καπιταλισμός προχώρησε στην αντιμετώπισή του. Το πρώτο βήμα ήταν η προσπάθεια αφομοίωσης των ιδεών που τόση ζημιά του είχαν κάνει, η ένταξή τους στην καπιταλιστική ομαλότητα και λειτουργία. Και πράγματι, ένα μεγάλο μέρος των ιδεών αυτών ήταν έτοιμο να προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις και συνδιαλλαγές. Το δεύτερο βήμα ήταν η καταστολή. Η γενικότερη επίθεση κατά των εργατικών κινημάτων πραγματοποιήθηκε με την έλευση του νεοφιλελευθερισμού, με την προσπάθεια των αφεντικών να επιστρέψουν στην εποχή του *laissez faire*. Αυτό που έκαναν αρχικά ήταν η μείωση των μισθών, μέσω του πληθωρισμού και της αύξησης των επιτοκίων, δηλαδή από την μία μείωση των μισθών μέσω του πληθωρισμού και από την άλλη προστασία των δανειστών από αυτόν.

Με άλλα λόγια, το κενό που άφησε πίσω της η πτώση του προλεταριακού ανταγωνισμού, το κάλυψε η αντιμετώπιση των αφεντικών με τη μορφή του νεοφιλελευθερισμού. Συνοπτικά, η κίνηση που έκανε ήταν η προσπάθεια αφαίρεσης των φραγμών της κενύσνιανης ρύθμισης, ώστε να μπορεί να κινηθεί και να οργανώσει την αντιμετώπισή του ελεύθερα. Ο νεοφιλελευθερισμός προσπάθησε να χτίσει ένα νέο μοντέλο παραγωγής στον αντίποδα του φορντισμού. Το μοντέλο αυτό πήρε διάφορα ονόματα εκ των οποίων τα πιο γνωστά είναι η «τριτογενοποίηση» και ο «τογιοτισμός». Η βασική τους ιδέα ήταν να σπάσουν οι γιγαντιαίοι χώροι παραγωγής που είχαν γεννήσει την ενοχλητική φιγούρα του εργάτη-μάζα. Η αλυσίδα παραγωγής αντικαταστάθηκε από τις μικρές συνεργαζόμενες ομάδες, το γιγαντιαίο εργοστάσιο καθετοποιημένης παραγωγής έσπασε σε πολλά μικρότερα μέσω της υπεργολαβίας. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια πολλοί εργάτες υποχρεώθηκαν να μετατραπούν σε “ελεύθερους επαγγελματίες”, ενώ οι μεγάλες αποθήκες με τα απούλητα προϊόντα έδωσαν τη θέση τους στην *just in time* παραγωγή⁹ και ο καταμερισμός εργασίας έδωσε τη θέση του σε έναν παγκόσμιο καταμερισμό, προωθώντας τον εξατομικευμένο τριτογενή τομέα στις χώρες της Δύσης και στέλνοντας την παραγωγή στον “Τρίτο Κόσμο” που ακόμη δεν είχε δείξει αντίστοιχα προβλήματα. Στην καρδιά του νέου μοντέλου παραγωγής προσπάθησαν να βάλουν τη διάσπαση και την εξατομίκευση, τη μετατροπή της μαζικής εργατικής τάξης σε ένα μπουλουκι απομονωμένων ατόμων.

Αύξηση της ανεργίας. Η τεχνολογία και η ρομποτικοποίηση της παραγωγής επέτρεψαν έναν διεθνή καταμερισμό εργασίας που έσπρωξε στην ανεργία μεγάλα κομμάτια εργατών στη Δύση. Η ανεργία πριν το 1970 στην Ευρώπη ήταν κάπου 1,5% και τη δεκαετία του '80 ήταν κοντά στο 10%. Πλέον, οι εργάτες ήταν αναγκασμένοι να δέχονται όλο και λιγότερες δουλειές και να είναι όλο και πιο πειθαρχημένοι. Η τεχνολογία ούτε άσχετη με τους εργατικούς αγώνες και την ανάγκη απάντησής τους είναι, ούτε κάτι επιθυμητό κατά ανάγκη από τα αφεντικά, μιας και κάθε ενσωμάτωση τεχνολογίας οδηγεί σε μια διαρκή μείωση του κέρδους ανά μονάδα προϊόντος. Ο καπιταλι-

⁸ Πριν το 1973, το πετρέλαιο стоίχιζε 3\$ / βαρέλι.

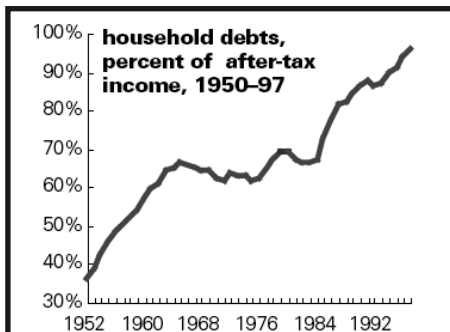
⁹ Τη διασύνδεση, δηλαδή, των χώρων πώλησης με τους χώρους παραγωγής, ώστε να παράγονται ακριβώς όσα η αγορά ζητάει τη στιγμή που τα ζητάει.

σμός για να διατηρήσει την κερδοφορία του θα έπρεπε να πουλάει όλο και περισσότερα προϊόντα σε μια κοινωνία όλο και μεγαλύτερης ανεργίας.

Η μείωση των μισθών. Από τη μία μεριά η αύξηση της ανεργίας υποχρέωσε πολύ κόσμο να δουλέψει με όρους που πιο πριν δεν θα γίνονταν ανεκτοί. Από την άλλη, ο πληθωρισμός ροκάνιζε όλο και πιο πολύ την αγοραστική δύναμη των εργατών. Η μείωση των μισθών προωθήθηκε και με έναν άλλο τρόπο, την εξαφάνιση του έμμεσου μισθού μέσω της συρρίκνωσης του κοινωνικού κράτους. Ο έμμεσος μισθός είπαμε σήμαινε κρατικός έλεγχος, αλλά ταυτόχρονα και την εγγύηση ενός ελάχιστου επιπέδου κατανάλωσης. Ήταν ένα κομμάτι των εισοδημάτων των εργατών και η μείωση του σήμαινε απευθείας μείωση των μισθών του, μιας και έπρεπε πια να πληρώσει για την εκπαίδευση, την υγεία, τη σύνταξη κατευθείαν από έναν μισθό που ήταν συρρικνωμένος.

Η ιδεολογική αντεπίθεση. Από τις αντικοινωνικές ιδέες της Θάτσερ και του Ρήγκαν του στυλ «Δεν υπάρχει κοινωνία, υπάρχουν μόνο τα άτομα και οι οικογένειές τους», ο καπιταλισμός πέρασε σε μια γενικευμένη αντεπίθεση. Μεγάλο μέρος αυτής της αντεπίθεσης βασίστηκε στην αφομοίωση των μέχρι τότε ανταγωνιστικών ιδεών. Και κάπως έτσι, η διεκδίκηση της ελευθερίας, του αυτοκαθορισμού, της σεξουαλικότητας, της προσωπικότητας έγινε ατομισμός, γιάπιδες, καταναγκαστική πορνεία, καριέρα. Ο κοινωνικός δαρβινισμός ξαναβγήκε στη γύρα. Πλέον οποιαδήποτε ιδέα περιελάμβανε κοινότητα, συλλογικότητα, εμπιστοσύνη πετάχτηκε στο πυρ το εξώτερο. Είναι σαφές ότι σ' ένα τέτοιο πλαίσιο αναδιαρθρώθηκαν και οι κατασταλτικοί μηχανισμοί. Τα κινήματα αντιμετώπιστηκαν με τη σοβαρότητα που τους άρμοζε. Συγκροτήθηκαν νέες μονάδες, όπως τα Ματ, και η εμφανής ασυνόμηση της μηδενικής ανοχής, συνδεδεμένη με το αίτημα για ασφάλεια των «απο κάτω», άρχισε τις βόλτες στους δρόμους.

Η κατάσταση, λοιπόν, ήδη από τη δεκαετία του '80 είχε γίνει ζοφερή για την εργατική τάξη. Όμως τα πράγματα δεν ήταν ρόδινα ούτε για τον καπιταλισμό. Το προλεταριάτο με την επίθεσή του είχε τσακίσει τη βάση της ομαλότητας και της σταθερότητας του καπιταλισμού. **Η αντεπίθεση των αφεντικών κατάφερε να ξαναμαντρώσει τον προλεταριακό εφιάλτη, αλλά όχι να ξανατίσει μια βάση επάνω στην οποία θα ανασυντασσόταν με σταθερότητα. Η βάση του οικοδομήματος ήταν σαθρή.**

Το χρέος αυξάνει (το διάγραμμα αναφέρεται στις ΗΠΑ)

Το κάθε αφεντικό είχε καταφέρει μέσω της εντατικοποίησης, της τεχνολογίας και της ήττας των αρνήσεων να φέρει την παραγωγικότητα της εργασίας σε δυσθεώρητα ύψη. Τα προϊόντα αυτά, όμως, για να πραγματοποιηθεί η υπεραξία τους έπρεπε να πουλη-

θούν. Και έπρεπε να πουληθούν στους ανέργους, τους πτιτημένους, τους με μειωμένο μισθό προλετάριους. Η επιστροφή στις εποχές της μη μαζικής κατανάλωσης δεν ήταν δυνατή. Ο χρυσός κύκλος του εμπορεύματος είχε σκαλώσει στο σημείο Έ. Και εγένετο κρίση! Το κράτος-σχέδιο έδωσε τη θέση του στο κράτος-κρίση.

Από την πετρελαϊκή κρίση του 1973 και μετά ο καπιταλισμός βρίσκεται διαρκώς σε κρίση. Μια κρίση που παίρνει διάφορες μορφές και διάφορα ονόματα. Κρίση χρέους του «Τρίτου Κόσμου», κρίση στην αγορά νέων τεχνολογιών, κατάρρευση των «ασιατικών τίτρεων», κρίση στην αγορά τροφίμων... Όλα αυτά δεν είναι διαφορετικά και άσχετα μεταξύ τους γεγονότα. Είναι εκφάνσεις της ίδιας κρίσης: της παρατεταμένης κρίσης που ξεκίνησε από το '73. **Μία κρίση, η οποία μοιάζει χρηματιστηριακή** (πως δηλαδή πολλά κεφάλαια έφυγαν από την πραγματική οικονομία για να κερδοσκοπήσουν στον φανταστικό κόσμο του χρήματος), **αλλά δεν είναι.** Η πηγή της είναι η τεχνολογική εντατικοποίηση, η μείωση της καταναλωτικής δύναμης των εργατών, η ανεργία. Η πηγή της κρίσης είναι η αδυναμία / παρεμπόδιση να καταναλώσουν οι εργάτες τον πλούτο που οι ίδιοι παράγουν. Υπερσυσσώρευση μοιάζει να λέγεται αυτό. Μια κατάσταση που βασίζεται στην ήττα όλων μας.

Ένας τέτοιος κόσμος θα έπρεπε να είχε καταρρεύσει πολύ πιο πριν. Η παράταση ζωής ήρθε από δυο συνθήκες. Η πρώτη ήταν η ήττα των «σοσιαλιστικών» χωρών. Η ήττα αυτή, ασχέτως του τη γνώμη μπορεί να έχει κανείς για τα καθεστώτα αυτά, σίγουρα μείωσε τις διαθέσεις για ανταγωνισμό στα κινήματα της Δύσης και ακόμα πιο σίγουρα τέθηκε ως σοβαρό ανάχωμα στα κινήματα του «Τρίτου Κόσμου». Το πιο σημαντικό όμως ήταν ότι μισή και παραπάνω ήπειρος αφέθηκε στην τύχη της. Μια καπιταλιστική έρημος. Μια έρημος ιδανική για λεπλασία, επέκταση, εκμετάλλευση και κατάλληλη για τους ιμπεριαλιστικούς σχεδιασμούς των “νικητών” του Ψυχρού Πολέμου. Οι “νικητές” δεν άφησαν την ευκαιρία ανεκμετάλλευτη. Μπήκαν στο παιχνίδι για τη μοιρασιά αυτού του απρόσμενου χώρου, δεχόμενοι με χαρά τους υποτιμημένους και κυρίως παράνομους μετανάστες στο εσωτερικό τους. Αυτοί οι μετανάστες ήταν που χτίσανε σπίτια, δούλεψαν σε χωράφια και έκαναν όλες τις υποτιμημένες εργασίες, παράγοντας απρόσμενο κέρδος και **δίνοντας για άλλη μια φορά στην οικονομία την απαιτούμενη ώθηση.**

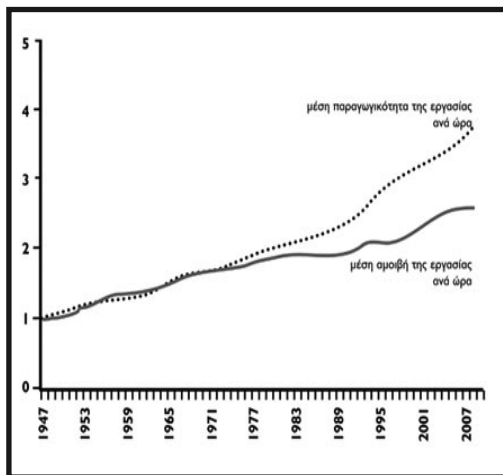
Η δεύτερη συνθήκη παράτασης ζωής του καπιταλισμού πραγματοποιήθηκε με την εκτεταμένη χρήση του καταναλωτικού δανεισμού. Το ζήτημα είναι ότι δεν μπορούσαν να πουληθούν τα προϊόντα, πως η οικονομία απειλούταν με στασιμότητα, πως το κεφάλαιο είχε στραφεί στα παιχνίδια του χρηματιστηρίου ή λίμναζε. Σε αυτή την περίπτωση, μία λύση θα ήταν να αυξηθούν οι μισθοί. Αυτό πρώτον είχε ήδη δοκιμαστεί και είχε αποτύχει με τον κεννσιανισμό. Δεύτερον, κανένα αφεντικό δεν θα δεχόταν ποτέ να κάνει παραχωρήσεις προς τους εργαζόμενους του χωρίς να του έχουν βάλει το πιστόλι στον κρόταφο. Και τα κινήματα της εργατικής τάξης ήταν σε αναδίπλωση. Ποια θα ήταν άραγε αυτή η δύναμη που θα τους υποχρέωνε να συμπεριφερθούν έτσι; Καμία. Και για αυτό και δεν έγινε κάτι τέτοιο. Αντίθετα, προωθήθηκε ο δανεισμός. Διάφορα στεγαστικά, φοιτητικά, καταναλωτικά δάνεια, διακοποδάνεια, αλλά και πι-

στωτικές κάρτες, δόσεις κλπ. έσωζαν την τελευταία στιγμή την κατανάλωση ξανά και ξανά. **Τα δάνεια, όμως, δεν μπορούν να αποτελέσουν λύση. Το δάνειο είναι κατανάλωση με λεφτά από το μέλλον.** Μπορεί να καταφέρει κάποιος να καταναλώσει τώρα αλλά, όταν έρθει το αύριο, θα πρέπει να πληρωθούν και οι προηγούμενες δόσεις και οι τόκοι τους και τότε θα πρέπει να αντιδανειστούν ακόμη μεγαλύτερα ποσά.

Κάπως έτσι την έβγαζε ο καπιταλισμός 30 χρόνια τώρα. Μεροδούλι μεροφάι, κατάφερε να διατηρεί την κατανάλωση σε ένα ανεκτό επίπεδο αναβάλλοντας κι όχι ακυρώνοντας κάθε φορά το μοιραίο. Με αυτόν τον τρόπο συνέχιζαν 30 χρόνια τώρα να βάζουν το χρέη σε υποχρεωτική κυκλοφορία στον ψεύτικο κόσμο, δημιουργώντας και τζογάροντας σε φούσκες γιατί δεν γινόταν αλλιώς. Οι απαντές και συνεχείς κρίσεις του καπιταλισμού τα τελευταία χρόνια είναι μια διαδοχή βημάτων του ίδιου γεγονότος, όπου το χρέη μετακινείται από φούσκα σε φούσκα προσπαθώντας να μείνει ζωντανό. **Ο δανεισμός μπορεί να ανέβαλε το πρόβλημα, αλλά δεν το έλυσε.** Κάθε έκφραση της κρίσης γινόταν όλο και πιο βίαιη, όλο και πιο καθολική. Γιατί το πρόβλημα πηγάζει από τη δομική αντίθεση του καπιταλισμού· την αντίθεση κεφαλαίου-εργασίας. Φτάνοντας στο σήμερα, όποιος είχε αυτιά για να ακούσει και μάτια για να δει, έπρεπε να γνωρίζει πως στο πρώτο στραβοπάτημα του παιχνιδιού θα ερχόταν μια ακόμα μεγαλύτερη κατάρρευση.

VI. Στην άγρια δύση.

Η κατανόηση της κρίσης δεν βρίσκεται στα πορτοκαλί φύλλα των εφημερίδων. Εκεί βρίσκεται μόνο η γλώσσα των αφεντικών. Μια γλώσσα αταξική και ανιστορική. Μια γλώσσα που ζει σε ένα διαρκές παρόν, που μοιάζει να αγνοεί τον πραγματικό κόσμο.

Πράγματι πολύ χρήσιμο

Το σχεδιάγραμμα αυτό δείχνει με δυο γραμμές την πραγματική αιτία της τρέχουσας κρίσης (στοιχεία για τις ΗΠΑ). Η διάστικτη γραμμή είναι αναπαράσταση της «μέσης παραγωγικότητας της εργασίας» και η συνεχής δείχνει τη «μέση αμοιβή» της. Απ' τα μέσα της δεκαετίας του 1970, τα δύο μεγέθη άρχισαν να αποκλίνουν, κάτι που σήμαινε ότι όλο και περισσότερο οι μισθοί δεν μπορούσαν να καταναλώσουν τα εμπορεύματα... Έτσι, ήρθαν τα δάνεια κλπ., κλπ... (από το περιοδικό Sarajevo τ. 36)

Δεν θέλουμε να έχουμε καμία σχέση με διαμαρτυρίες για golden boys και για ανεξέλεγκτη κερδοσκοπία του “καζινοκαπιταλισμού”. Το κέρδος είναι η ίδια η φύση του συστήματος και οι γιάμπδες τα σελέχν του. **Δεν υπάρχει κάποια εξαίρεση· αυτός είναι ο κανόνας.** Για λόγους κατανόησης και απομάγευσης, θα μιλήσουμε εξαιρετικά συνοπτικά για τα γεγονότα της πρόσφατης μορφής της κρίσης που ξεκίνησε το 2006.

Η *ανάπτυξη των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στην Αμερική*. Η πρόσφατη κρίση του 2001, το σκάσιμο δηλαδή της φούσκας της αγοράς υψηλής τεχνολογίας στην Αμερική, ώθησε μεγάλα κεφάλαια προς αναζήτηση μίας νέας αγοράς για να ξεφύγουν από την κατάρρευση της προηγούμενης. Τα στεγαστικά δάνεια και ο κατασκευαστικός τομέας θεωρούνται αρκετά ασφάλεις και προτιμώνται σε τέτοιες περιπτώσεις. Έρευνες στην Αμερική μελετούσαν πως να διατηρήσουν την ανάπτυξη στον κατασκευαστικό τομέα, μια ανάπτυξη που σε νούμερα συχνά είχε αυξήσεις και πάνω του 100% ανά χρονιά. Οι έρευνες αυτές κατέληξαν πως το κομμάτι των καταναλωτών που δεν έχουν ακόμη εμπλακεί στην αγορά κατοικιών μέσω δανείων είναι οι μαύροι, οι μετανάστες και άλλες αποκλεισμένες ομάδες. Ομάδες που μάλιστα είχαν και μεγάλες στεγαστικές ανάγκες καθώς ήταν και οι πιο φτωχές.

Ο μικροαστισμός μέσω της ιδιοκτησίας είναι μια παλιά δοκιμασμένη συνταγή της δεξιάς για τον έλεγχο της εργατικής απειθαρχίας. Η νέα ακόμη κυβέρνηση Μπους την προώθησε ταυτίζοντας την κατοικία με την πεμπτουσία του αμερικάνικου ονείρου. Με τα λόγια του ίδιου, παρουσιάζοντας το πρόγραμμα κρατικής βοήθειας μέσω χαμηλών επιτοκίων για την αγορά κατοικίας το 2001: *«Η ιδιοκατοίκηση βρίσκεται στην καρδιά του αμερικάνικου ονείρου. Είναι ένας παράγοντας ανόδου για τους χαμηλό- και μεσαίο-εισοδηματίες αμερικάνους. Είναι η γέφυρα για οικογένειες και μια πηγή σταθερότητας για τις κοινότητες. Είναι η βάση της οικονομικής σταθερότητας πολλών ανθρώπων. Και είναι η πηγή της περηφάνιας για αυτούς που δούλεψαν σκληρά για να παρέχουν στις οικογένειές τους».*

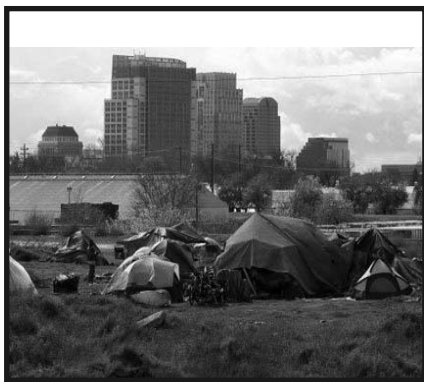
Από εκεί ξεκινάει μια διαδικασία μαζικής έκδοσης subprime δανείων σε αμφίβολης οικονομικής ικανότητας δανειστές. Subprime δάνεια, λέγονται τα στεγαστικά δάνεια που έδιναν οι τράπεζες χωρίς να νοιάζονται αν πληρούνται οι προϋποθέσεις ασφάλειας αποπληρωμής που τηρούσαν μέχρι τότε. Τα δάνεια αυτά επειδή περιελάμβαναν μεγαλύτερο ρίσκο δυσκολιών, είχαν και μεγαλύτερο επιτόκιο ως αντιστάθμιση του κινδύνου. Κανείς δεν μπορεί να κατηγορήσει τις τράπεζες γι’ αυτή τους τη συμπεριφορά. Όσο ο κατασκευαστικός κλάδος και η ζήτηση κατοικιών ανθούσαν, δεν υπήρχε πρόβλημα. Ακόμα κι αν αδυνατούσε κάποιος να αποπληρώσει το δάνειο, η κατάσχεση του σπιτιού θα οδηγούσε σε μια γρήγορη πώληση και σε τιμή μεγαλύτερη από αυτήν του αρχικού δανείου. Κι εδώ αρχίζουν τα παιχνίδια της φούσκας.

Οι δανειζόμενοι από τη μία μπορούσαν να ανταλλάξουν το αρχικό subprime δάνειο της μίας τράπεζας με ένα HEL (τι ειρωνεία) δάνειο από μια άλλη. Να αγοράσουν, δηλαδή, ένα σπίτι μικρότερης αξίας από το αρχικό και να κρατήσουν τη διαφορά μέσω άλλης τράπεζας ως μετρητό για αγορές, επισκευές κλπ. Έτσι, τα subprime δάνεια δεν ήταν απλώς στεγαστικά δάνεια, αλλά το εισιτήριο για την είσοδο ομάδων, μέχρι τότε αποκλεισμένων, στο μαγικό κόσμο της κατανάλωσης και της “κοινωνικής αναγνώρισης”. Από την άλλη, οι τράπεζες έφτιαχναν πακέτα από αυτά τα δάνεια, τα ανακά-

τευαν με άλλα πιο ασφαλή, αυξομειώνων τους κινδύνους τους μέσω CDO και δημιουργούσαν υψηλού, μέσου και μικρού κινδύνου τίτλους· χρηματοπιστωτικά πακέτα που τα πούλαγαν. Με το που πούλαγε ένα τιτλοποιημένο πακέτο ενυπόθηκων δανείων, η τράπεζα αυτόματως θεωρούσε το δάνειο σαν εξοφληθέν και το προσμέτραγε στα κέρδη της. Όσο πιο επισφαλές ήταν ένα δάνειο, τόσο μεγαλύτερους κινδύνους και επιτόκια είχε και άρα τόσο μεγαλύτερα κέρδη παρουσίαζε η τράπεζα στο ενεργητικό της.

Επιπλέον, οι τράπεζες χρησιμοποιώντας διάφορα «σύνθετα χρηματοπιστωτικά εργαλεία», διάφορες τραπεζικές μεθόδους που τις βοηθάνε να επηρεάζουν τους κινδύνους και τους όρους ενός τίτλου, κατάφερναν να μετατρέπουν τα πακέτα αυτά στα μέτρα τους και να ασφαλίζουν τους κινδύνους τους. Ο κάθε μεμονωμένος τραπεζίτης, χρησιμοποιώντας διάφορες θυγατρικές φτιαγμένες γι' αυτό το λόγο (SPV) και διάφορα τέτοια εργαλεία (CDS,IRS κλπ) πίστευε πως αφού πληρώνει την ασφάλεια είναι καλυμμένος. Όμως, όπως λέει και ο Μαρξ, **«με αυτό τον τρόπο, οι ασφαλιστικές εταιρίες καταμερίζουν σε ολόκληρη την καπιταλιστική τάξη τις ζημιές των καπιταλιστών.** Αυτό δε σημαίνει ότι οι ζημιές που αντισταθμίζονται με αυτόν τον τρόπο, δεν είναι όπως πριν, πραγματικές ζημιές, από την άποψη του συνολικού κεφαλαίου». Αυτό που πραγματικά πετύχαιναν είναι να διεθνοποιούν, να διαπλέκουν και να διασυνδέουν διάφορους κλάδους της οικονομίας σε πολύ διαφορετικά μέρη με τον ίδιο κίνδυνο, βασιζόμενοι στην ιδέα πως «αν οι μικρές ζημιές μοιράζονται σε πάρα πολλούς δεν γίνονται αισθητές». Τι γίνεται, όμως, στην περίπτωση που οι ζημιές είναι γιγαντιαίες και αφορούν τους πάντες;

Αυτά, βέβαια, ίσχυαν όσο οι πωλήσεις και οι κατασκευές κατοικιών ευημερούσαν. Κάποια στιγμή ο κατασκευαστικός κλάδος κορέστηκε κι αυτός. Πόσα σπίτια να χτιστούν επιτέλους; Και τότε η τιμές τους άρχισαν να πέφτουν. Εδώ ξεκινάει το πρόβλημα. Όσο οι τιμές ανέβαιναν όλα ήταν καλά για τις τράπεζες. Όταν δεν μπορούσε κάποιος να πληρώσει το δάνειο, η τράπεζα προχωρούσε σε κατάσχεση του σπιτιού, το

παραγκουπόλες στην Αμερική, οι μαζικές κατασχέσεις έχουν αρχίσει

οποίο πουλούσε γρήγορα και μάλιστα σε καλύτερη από την αναμενόμενη τιμή, μιας και η ζήτηση ήταν μεγάλη και οι τιμές ολοένα και ανέβαιναν. Όταν, όμως, σταμάτησε η “ευημερία” και μειώθηκε η ζήτηση των σπιτιών, τα κατασκευθέντα σπίτια δεν πωλούνταν αλλά και όταν αυτό συνέβαινε, συνέβαινε σε όλο και μικρότερη τιμή, τραβώντας τον κατασκευαστικό κλάδο ακόμη πιο κάτω· παγώνοντας την κατανάλωση. Τα δάνεια δεν αποπληρώνονταν, τα κατασκευθέντα σπίτια δεν πωλούνταν, ενώ οι τράπεζες αδυνατούσαν να πληρώσουν τις ασφαλίσεις, γενικεύοντας και διεθνοποιώντας το πιο πρόσφατο επεισόδιο της κρίσης.

VII. Οικονομική κρίση και κράτος στην Ελλάδα

Η κρίση στην Ελλάδα δεν ήρθε από κάπου αλλού· ήταν εδώ, όπως και ήταν στο κάθε “εδώ” της κάθε καπιταλιστικής χώρας από το 1973. Το πού εκδηλώθηκε δεν έχει καμία σημασία, το πώς και γιατί εξαπλώθηκε και το τι πήρε παραμάζωμα στο δρόμο της είναι μια άλλη ιστορία.

Η κάθε τράπεζα, σε κάθε χώρα, με το που ξεκίνησε το όλο ζήτημα της επανεμφάνισης της κρίσης το πρώτο που έκανε ήταν **να πετάξει στα σκουπίδια το προκάλυμμα της παγκοσμιοποίησης και να καλέσει το έθνος-κράτος της σε δράση**. Δεν είναι εποχή για φιλοσοφικές περιπλανήσεις και για γιούρια των αφεντικών στον ψεύτικο κόσμο του χρήματος. Τα πράγματα είναι σοβαρά και τα αόρατα χέρια της οικονομίας δεν είναι και τα πιο κατάλληλα όταν αρχίζουν οι σφαλιάρες. Τα ένοπλα χέρια του κράτους είναι καλύτερα.

Η διάσωση των τραπεζών είχε ως εξής: οι τράπεζες δανείζονταν από την κατά τόπους Κεντρική Τράπεζα με ένα επιτόκιο για να καλύψουν τα χρέη τους από την κρίση και στη συνέχεια δάνειζαν αυτά τα λεφτά στο κράτος με πολύ μεγαλύτερο επιτόκιο. Η διαφορά έμενε πεσκέσι στην τράπεζα, ενώ το χρέος πέραγε στα χέρια του κράτους.

Όπως είπαμε και πιο πριν, όσο όλα έβαιναν καλώς και όσο πιο αναξιόπιστος ήταν ο δανειστής, τόσο καλύτερα για την τράπεζα, γιατί τόσο μεγαλύτερα κέρδη έγραφε στους ισολογισμούς της. Από τη στιγμή, όμως, που άρχισαν να σκάνε οι φούσκες και οι τράπεζες να βαράνε κανόνι, όλες ξέκοβαν από τέτοια προϊόντα, δίνοντάς τα στο κράτος τους για να τα ξεφορτωθούν. Το κράτος τους, βέβαια, δεν είχε αντίρρηση. Το καλό των τραπεζών του είναι και δικό του καλό, χάρη που με αυτόν τον τρόπο το δημόσιο χρέος καλούνται να το πληρώσουν οι γνωστοί μαλάκες της ιστορίας (και που όλοι τούς έχουν για μαλάκες, όσο δεν κατεβαίνουν να τα κάνουν όλα λαμπόγυαλο). Ξαφνικά, τα ομόλογα από υψηλού ρίσκου/υψηλής απόδοσης άρχισαν να τα λένε τοξικά.

Μπροστά στο διεθνές χάος «*οι τράπεζες αντέδρασαν περιορίζοντας τον δανεισμό και κλείνοντας θέσεις που είχαν υψηλό πιστωτικό κίνδυνο, το οποίο επέδρασε σε κάθε κεφάλαιο που δραστηριοποιείται στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Έτσι μια παράπλευρη συνέπεια της αναζήτησης ασφάλειας, ήταν ότι όσες αγορές ομολόγων, όπως της Πορτογαλίας, Ιταλίας, Ελλάδας που χαρακτηρίζονταν από υψηλό δείκτη χρέους, μιας και θεωρείται ότι έχουν υψηλό πιστωτικό κίνδυνο, αύξαναν τα επιτόκια σε αυτές πολύ περισσότερο από ότι στη Γερμανία ή τη Γαλλία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους δανεισμού για τις κυβερνήσεις*

αυτών των χωρών και συγχρόνως την καθήλωση της πιστωληπτικής τους αξιοπιστίας από τις εταιρίες αξιολόγησης»¹⁰. Αυτή είναι η άνοδος των spreads. Οι δανειστές της Ελλάδας, θα πούμε παρακάτω ποιοι είναι αυτοί, χρεώνουν επιπλέον για ασφαλίστερα σε περίπτωση «κάποιου πιστωληπτικού γεγονότος», όπως είναι η αδυναμία ή η καθυστέρηση πληρωμών

Από την άλλη, κανείς δεν θέλει να σώσει το ρημάδι το ευρώ αυτή τη στιγμή. Η υποτίμησή του βοηθάει στον εμπορικό πόλεμο μέχρις εσχάτων που διεξάγεται, καθώς φθηνότερο ευρώ σημαίνει φθηνότερα προϊόντα για πωλήσεις στο εξωτερικό· άρα περισσότερες πωλήσεις. Κι όποιος αντέξει στο τέλος της κρίσης, παίρνει και του διπλού του.

VIII. Το δημόσιο χρέος ή ποιος δουλεύει ποιον

Το ελληνικό δημόσιο χρέος δεν είναι μια απάτη, ένα χρηματοπιστωτικό τρικ. Το ελληνικό δημόσιο χρέος δεν εμφανίστηκε τώρα, αλλά είναι μια πάγια κατάσταση εδώ και τρεις δεκαετίες. Οφείλουμε να κάνουμε μια απαραίτητη διευκρίνιση: το χρέος δεν είναι κατ' ανάγκη κάτι το εξαιρετικό, κάτι το παράξενο και κακό. Το αντίθετο, μάλιστα. Η διόγκωση του δημόσιου χρέους είναι κανόνας στον καπιταλισμό και κάθε άλλο δείχνει τη δύναμη ενός κράτους σε σύγκριση με κάποιο άλλο. Ακόμα καλύτερα, **τα πιο μεγάλα κράτη είναι και τα πιο χρεωμένα**. Αυτό είναι μέρος της «νεοφιλελεύθερης ρύθμισης», του κοψίματος και ξεπουλήματος του «κοινωνικού κράτους» προς όφελος των τραπεζιτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην Ελλάδα για τη μετατροπή και αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους αποτελεί η όλη συζήτηση για τα «ελλείμματα» των συνταξιοδοτικών ταμείων.

Το χρέος ως η εγγύηση ομαλότητας του κράτους προσόδου. Πυλώνας της ομαλότητας του ελληνικού κράτους καθόλο τον αιώνα υπήρξε ο μικροαστισμός και η μικρή ιδιοκτησία, από την αγροτική αναδιάρθρωση και την παροχή μικρής αγροτικής ιδιοκτησίας στους αγρότες στην αρχή του αιώνα, μέχρι την αντιπαροχή και τα στραβά μάτια στα αυθαίρετα που χτίστηκαν στην Αθήνα μετά τον πόλεμο. Από την προστασία κάτω από τις στοργικές φτερούγες του κράτους όλων των δεξιών και ακροδεξιών καθαρμάτων σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο και την παροχή και εγγύηση διαφόρων περιπεπράδων, μπακάληδων και λοιπών χαφιέδων, οι οποίοι αποτέλεσαν τον πυλώνα του χαφιεδισμού μετεμφυλιακά και άρα τη βάση του εθνικού κορμού, μέχρι την είσοδο των πασοκικών τσακαλιών που διεκδίκησαν να μοιραστεί το μερίδιο από την πίτα μεταξύ των κεντρώων κηφήνων. Η θεωρητικά καταδικασμένη σε συρρίκνωση τάξη των μικροαστών στην Ελλάδα κάθε φορά που κινδύνευε, σώθηκε με ζεστό χρήμα από το κράτος, εξαιτίας του «ευεργετικού» και αντεπαναστατικού / αντιριζοσπαστικού / ρασιστικού ρόλου που έπαιζαν οι έλληνες μικροαστοί. Μια ολόκληρη ιεραρχία από υπουργούς και βουλευτές, μέχρι εργολάβους δημοσίων έργων και δεξιούς αργόμισθους, **έφτιαξε στην Ελλάδα ένα κράτος προσόδου**. Ένα κράτος με κέντρα εξουσίας και ομόκεντρους κύκλους γύρω από αυτά. Η ροή χρήματος ξεκινούσε από το κέντρο και έφτανε στα άκρα, με διόδια σε κάθε ενδιάμεση στάση. Όσο πιο κοντά

ήσουν στον βουλευτή, τον υπουργό, τον κομματάρχη, τον δήμαρχο, τον πατρόνα τόσο πιο μεγάλη η δύναμή σου και τόσο πιο μεγάλη η χρηματική ροή. Μεγάλα κομμάτια Ελλήνων συγκροτήθηκαν και συνασπίστηκαν γύρω από την επικερδή φράξια του κράτους τους. Τα συμφέροντα του κράτους ήταν και δικά τους. Βέβαια, η συντριπτική πλειοψηφία των προλετάριων στην Ελλάδα, ειδικά οι μετανάστες μετά το '90, απλώς πλήρωναν τη «λυππητήρη». Τώρα που τα πράγματα ζορίζουν, μας μιλάνε για κακοδιαχείριση και μάς καλούνε να πληρώσουμε όλοι (;) το λογαριασμό.

Και κάτι ακόμα· η Ελλάδα βρίσκεται στην πέμπτη θέση κατάταξης στη λίστα με τις χώρες που δαπανούν χρήματα για την αγορά όπλων. Από τη δεκαετία του '90 και μετά φάνηκε ξεκάθαρα πόσο ιμπεριαλιστικές είναι οι διαθέσεις του ελληνικού κράτους. Στην Ελλάδα το κοινωνικό κράτος δεν μειώνεται απλώς, μετατρέπεται σε κανόνια. Το στρατιωτικοβιομηχανικό σύμπλεγμα μετατρέπει το κοινωνικό κράτος από έμμεσο μισθό σε πολεμική προετοιμασία. Σε αυτή την κατάσταση επενδύουν όλοι οι θεσμοί του ελληνικού κράτους· από τα πανεπιστήμια μέχρι τη Βουλή. Όταν μιλάμε για κρίση δημοσίου χρέους, λοιπόν, δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να πηγαίνει το μυαλό μας σε πάγωμα των εξοπλισμών, σε δυσκολίες στους μισθούς των μπάτσων και των στρατιωτικών ή σε μειώσεις στα άπειρα προνόμια που συγκεντρώνουν. Αντιθέτως, τώρα είναι η ώρα που αυτά τα πράγματα θα φανούν χρήσιμα. Γι' αυτή τη στιγμή τα πληρώναμε τόσον καιρό. Και ναι· οι μπάτσοι θα αυξηθούν, όπως θα αυξηθούν και οι φαντάροι. Γιατί τώρα είναι η ώρα για να ρίξουν το ξύλο· τώρα είναι η ώρα να πατήσουν τη σκανδάλη. **Όπως και να έχει, το милитарιστικό/αστυνομικό μας κράτος δεν πρόκειται να αλλάξει συνθήεις.**

ΙΧ. Τράπεζες, όπλα, Βαλκάνια

Όπως εξηγήσαμε και πιο πριν, το κράτος με το που φάνηκε πως η κρίση ζορίζει, έτρεξε να διαφυλάξει τις τράπεζές του. Και αυτό το έκανε μαζεύοντας τα χρέη τους, μετατρέποντάς τα σε δημόσιο χρέος. Αυτή είναι η διόγκωση του δημόσιου χρέους που ακούμε τόσο καιρό. Αυτός είναι και ο κύριος δανειστής του ελληνικού κράτους

που ακούμε τόσο καιρό· οι ελληνι-

κές τράπεζες. Το ελληνικό κράτος έχει δύο δρόμους μπροστά του. Ο ένας είναι να καλέσει σε επανδιαπραγμάτευση του χρέους. Να πει «*αντά παιδιά δεν γίνονται. Ελάτε να συζητήσουμε σε ρεαλιστική βάση, ελάτε να δούμε τι μπορούμε να δώσουμε και*

1932 ο στρατός επιτίθεται στους άνεργους που είχαν κατοικνηώσει έξω από τον Λευκό Οίκο στην Ουάσιγκτον. Κατομήλετα κι έρχεται.

τι είναι τελείως παράλογο». Κάτι τέτοιο όμως θα σήμαινε κατάρρευση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Οι τράπεζες στο εξωτερικό βγάζουν και από αλλού λεφτά, η διαπραγμάτευση του χρέους από την Ελλάδα δεν είναι και η καταστροφή τους. Άλλωστε είναι και ασφαλισμένες απέναντι σε αυτό το ενδεχόμενο εδώ και καιρό: αυτά είναι τα CDS που λένε. Οι ελληνικές όμως; Οι ελληνικές θα τράβαγαν ζόρια και η μόνη λύση θα ήταν η κατάρρευση και η κρατικοποίησή τους.

Εδώ, όμως, έχουμε ένα ζητηματάκι. Το κράτος αγαπάει τις τράπεζές του, αλλά κι αυτές αγαπάνε το κράτος τους: άλλωστε είναι και δικό τους. Πώς θα μπορούσε το κράτος να επιτρέψει να καταρρεύσουν οι τράπεζές του; Κάτω από αυτές συσπειρώνεται και ενοποιείται το σύνολο των αφεντικών στην Ελλάδα. Οι ελληνικές τράπεζες είναι ο ελληνικός καπιταλισμός. Μην ξεχνάμε επίσης ότι **οι ελληνικές τράπεζες είναι ο πράκτορας του ελληνικού οικονομικού επεκτατισμού στα Βαλκάνια**. Θυμάστε, όταν είχε αρχίσει να ακούγεται η κρίση και σε αυτιά που δεν πρέπει, που λέγανε πως οι ελληνικές τράπεζες στα Βαλκάνια θα είναι οι πρώτες που θα την πληρώσουν; Οι ελληνικές τράπεζες στα Βαλκάνια εκφράζουν τον ελληνικό επεκτατισμό στην περιοχή. Και ο ελληνικός επεκτατισμός στην περιοχή έχει χιλιάδες δολοφονημένων από έλληνες νεοναζί στη Σρεμπρένιτσα, έχει χιλιάδες νεκρών μεταναστών στα σύνορα και άπειρη εκμετάλλευση στο εσωτερικό, έχει όπλα και στρατό ως δύναμη κατοχής. Δεν είναι μια επιλογή που ξεκίνησε τώρα. Είναι μια πάγια κατεύθυνση του ελληνικού κράτους και ιδιαίτερα κεντρική τα τελευταία 20 χρόνια. Έμοιαζε κάποια στιγμή, στις αρχές της δεκαετίας του '90, πως στην Ελλάδα υπήρχαν δυο αντίπαλα στρατόπεδα ως προς το τι μορφή θα πάρει η επέκταση του ελληνικού κράτους στα «πρώην σοσιαλιστικά» Βαλκάνια. Έμοιαζε πως από τη μία υπήρχε η λογική που έλεγε «να μπούμε με τα όπλα να τους καταλάβουμε» και από την άλλη η λογική που έλεγε «να μπου οι τράπεζες να τους ελέγξουμε οικονομικά». Είναι σημαντικό να καταλάβουμε πως αυτές δεν ήταν δύο συγκρουόμενες λογικές, αλλά δύο συγκρουόμενες στρατηγικές για το ποια είναι η πιο κατάλληλη μπροστά στη συγκυρία. Τα όπλα και οι τράπεζες, όμως, δεν είναι δύο χωριστά πράγματα. Τα όπλα ανήκουν στις τράπεζες και όσο ζορίζουν από την κρίση τα πράγματα, θα τα ξεθάψουν. Γι' αυτόν τον λόγο, το ελληνικό κράτος επέλεξε να συνεχίσει το μηχανισμό παροχής χρήματος προς τις τράπεζες. Γιατί διασώζοντάς τες από την κρίση διασώζει τα επεκτατικά του σχέδια. Και ακόμη σημαντικότερο, δεν αφήνει τον κενό χώρο στα Βαλκάνια να καλυφθεί από τους ανταγωνιστές του.

Μετά τα πρώτα μέτρα σε βάρος του δημόσιου τομέα και την επέκτασή τους προς τους υπόλοιπους εργατές, η οικονομία δεν δείχνει κανένα σημάδι ανάκαμψης κι αυτό είναι απόλυτα λογικό. Τα μέτρα αυτά κινούνται προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση. Αυτός είναι και ο σκοπός. Δεν είναι κάποιο «σχέδιο σταθερότητας», αλλά η αναγκαιότητα να συγκεντρώνονται όλο και περισσότερα χρήματα στις τράπεζες. Εννοείται πως αυτή η διαδικασία θα συνεχιστεί ξανά και ξανά μέχρι να την σταματήσουμε. Αυτό είναι που μας ανακοινώνει η Καθημερινή μέσω της συνέντευξης, του καθόλα καθάρματος, επενδυτή Τ. Σόρος, ο οποίος εκτιμά ότι «δεν υπάρχει εναλλακτική λύση» από αυτή που έχει επιλέξει η κυβέρνηση» και «αμφιβάλλει», όπως σημειώνει, «ότι

είναι εφικτή η επαναδιαπραγματεύση του χρέους, επειδή μεγάλο μέρος του ανήκει στις ελληνικές τράπεζες, πράγμα που σημαίνει ότι θα πηγαίνατε σε μία τραπεζική κρίση»¹¹. Καλά λέει το πάει το κράτος. **Χρωστάει μεν, αλλά όχι σε κάτι “σκοτεινούς και μακρινούς κερδοσκόπους”· στις ίδιες του τις τράπεζες. Τους “κερδοσκόπους” γίνεται να μην τους πληρώσεις, αλλά τις τράπεζες σου όχι. Οπότε “σκάσε και κούλυμα”.**

Όσον αφορά τη μεγάλη συζήτηση που έχει ανοίξει στην Ελλάδα εδώ και μήνες περί δανεισμού από το ΔΝΤ ή την ΕΕ, νομίζουμε ότι ο τρόπος που διεξάγεται μέχρι στιγμής φέρνει τουλάχιστον τη συσκότιση. Το ΔΝΤ ή η Ευρωπαϊκή Τράπεζα, όντως δεν είναι δαίμονες. Τα μέτρα που ζητάνε να εφαρμοστούν δεν είναι τρελά. Τα μέτρα που θέλουν να εφαρμόσουν είναι μια κατά μέτωπο επίθεση ενάντια στην ελλαδική εργατική τάξη. Είναι μέτρα που εδώ και πολλά χρόνια τα αφεντικά και το κράτος τους προσπαθούσαν να πάρουν, αλλά δεν τα κατάφερναν λόγω του πραγματικού συντάγματος των κοινωνικών σχέσεων στην Ελλάδα. Το 2010, όμως, δεν υπάρχουν αυτοί οι εργατικοί αγώνες που θα έκαναν μια τέτοια συζήτηση καταστροφική για όποιον τόλμαγε να την ανοίξει. Η ανάμνηση των αγώνων της δεκαετίας του 1970 από μόνη της δεν φτάνει. Άμα το ελληνικό κράτος παίρνει μέτρα για να αλλάξει τις εργασιακές συνθήκες, αυτό δεν το κάνει γιατί του το «επιβάλλει» κάποιο ΔΝΤ ή η ΕΤ. Το αντίθετο· τα μέτρα που ζητάνε αυτοί οι οργανισμοί για να δώσουν τον, απολύτως απαραίτητο όπως είπαμε, δανεισμό τους, είναι τα κρυφά όνειρα των αφεντικών εδώ και χρόνια. **Αυτό που φέρνει την καταστροφή των συνθηκών στην εργασία είναι ότι η συντριπτική πλειοψηφία της εργατικής τάξης στην Ελλάδα για πάνω από 20 χρόνια ήταν πολύ ρατσιστική, πολύ ατομικιστική. Κοίταζε την καριέρα της, δούλευε σκληρά αν το απαιτούσε το αφεντικό, δεν νοιαζόταν για τα ένσημα για να μην ζορίσει το αφεντικό, δεν είχε πατήσει το πόδι σε διαδήλωση, δεν είχε απεργήσει ποτέ και αυτοθουμαζόταν με την lifestyle γκλαμουριά της δήθεν «άνωτερης ράτσας της». Το ότι η εργατική τάξη στην Ελλάδα είχε εγκαταλείψει τους αγώνες εδώ και χρόνια είναι που φέρνει τις αλλαγές στην εργασιακή νομοθεσία κι όχι το ΔΝΤ.**

Και ποια η διαφορά του αν δανείζεται το κράτος για τις τράπεζες από το ΔΝΤ ή την ΕΤ; Υπάρχει μία· την είπαμε και στην αρχή. Ο δανεισμός είναι μια σχέση αγάπης / μίσους, γιατί δάνειο σημαίνει και συμμαχία. Έτσι, λοιπόν, μαθαίνουμε πως η Ελλάδα δανείστηκε από το ΔΝΤ με τη συμμετοχή και της ΕΤ. Δηλαδή συμμαχία με τις ΗΠΑ, αλλά και σταθερό λοξοκοίταγμα προς την Ευρώπη της Γαλλίας και της Γερμανίας. Το παράξενο θα ήταν αν γινόταν και κάτι διαφορετικό.

Χ. Σκοτάδι στο βάθος του τούνελ.

Το τέλος αυτής της διαδικασίας ποιο είναι; Πολλοί λένε πως διανύουμε μια κρίση ανάλογη του 1929. Τωσ. Αλλά η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται, και αν επαναληφθεί θα είναι είτε ως τραγωδία είτε ως φάρσα. Κι έχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε πως τα πράγματα πάνε ολοταχώς προς την τραγωδία. Άλλοι λένε πως κάποια στιγμή η κρίση θα τελειώσει και πως στο τέλος της κρίσης θα έρθει ένα σχέδιο τύπου κεϋνσιανισμού.

Πρώτον, ο κεϋνσιανισμός δεν ήρθε από μόνος του. Τον έφεραν οι σκληροί αγώνες του προλεταριάτου, οι επαναστάσεις και οι εξεγέρσεις. Αυτή τη στιγμή αυτός ο κίνδυνος για τα αφεντικά δεν υπάρχει. Δεν υπάρχει γιατί είμαστε λίγοι και πολύ ανοργάνωτοι. Γιατί αφήσαμε να γίνουμε έτσι. Γιατί ο ταξικός ανταγωνισμός είναι σε ύφεση εδώ και πολλά χρόνια. Κράτος υπάρχει στη σημερινή υπόθεση και υπάρχει πολύ, αλλά όχι ως σχεδιοποιημένη οικονομία παραχωρήσεων και κατευνασμού. Άλλωστε δεν υπάρχει και κάτι να κατευνάσει. **Αυτό που υπάρχει μπορεί απλώς και να το καταστείλει.** Κράτος υπάρχει ως οικονομική και πολεμική διάσωση των τραπεζών, του συλλογικού καπιταλιστή της χώρας. Μήπως και η κρίση του 1929 πρώτα δεν πέρασε από τον πόλεμο και μετά ασχολήθηκε με τις αναδιαρθρώσεις της οικονομίας;

Την κρίση ή θα την εμποδίσουμε εμείς ή θα κάνει τον κύκλο της με καταστροφικά για την εργατική τάξη αποτελέσματα. Όσο θα μας καλούνε να στρατευτούμε κάτω από τις σημαίες της «εθνικής οικονομίας μας» εμείς θα πρέπει να σκεπτόμαστε ταξικά και επιθετικά. Είναι ο μόνος δρόμος προς την επιβίωση. Καθώς η κρίση βαθαίνει και πλαταίνει, από τη μία η αστική τάξη μέσω των τραπεζών και του κράτους γίνονται όλο και πιο επιθετικοί, ενώ από την άλλη οι μικροαστοί νιώθουν την ιστορική τους μοίρα να τους πλησιάζει· **δεν υπάρχει ούτε συζήτηση περί υιοθέτησης προλεταριακών θέσεων. Κι αυτό έχει συνέπειες...**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Δύο σημεία για την κρίση του 1929

«Κοντολογίς, εάν η ορθολογικοποίηση της εργασίας οπωσδήποτε διαδίδεται, ωστόσο αυτό γίνεται σταδιακά, διακεκομμένα, με άνισο ρυθμό και ταχύτητα, ανάλογα με τους κλάδους, τις βιομηχανίες, τα εργαστήρια. Σύμφωνα με την οικονομική ορολογία, και εδώ βρίσκεται το ενδιαφέρον σημείο, αυτό σημαίνει πως κάθε στιγμή και για ένα σύνολο εμπορευμάτων παρόμοιας αξίας χρήσης, συνυπάρχουν πάντα διαφορετικοί τύποι εργασιακής διαδικασίας, που είναι οι ίδιοι άνισα αποτελεσματικοί από την άποψη της αξιοποίησης της αξίας του δεσμευμένου κεφαλαίου.

Έτσι εκδηλώνονται, αδιάκοπα διαφορές παραγωγικότητας ανάμεσα σε παραγωγικές μονάδες που ασχολούνται με την παραγωγή ταυτόσημων εμπορευμάτων (ή εμπορευμάτων με παρόμοια αξία χρήσης). Αυτές οι διαφορές παραγωγικότητας δεν μπορούν να συνεχίζονται επί' άπειρο. Κάποτε θα αφανιστούν εκείνες οι παραγωγικές μονάδες που βασιζονται στα λιγότερο αποτελεσματικά υπόβαθρα. Αν ο ρυθμός του "αφανισμού" των πιο αδύναμων μονάδων επιταχυνθεί και φτάσει να αγγίζει ένα σημαίνοντα αριθμό εργαστηρίων, τότε βρισκόμαστε μπρός σε αυτό που ονομάζουμε "κρίση". Κρίση που εκδηλώνεται είτε με την υποτίμηση του κεφαλαίου (αν αυτό δεν μπορεί πια να πουληθεί παρά κάτω από την αξία του) είτε πιο άμεσα, δηλαδή με την καταστροφή του, την εκδίωξη του από την εμπορευματική σφαίρα

(...) Αυτή είναι μία από τις αιτίες των αλυσιδωτών βιομηχανικών χρεοκοπιών και καταστροφών που χαρακτηρίζουν τη δεκαετία 1930-1940».

«Ο εργάτης και το χρονόμετρο, Τεϋλορισμός-Φορντισμός και μαζική παραγωγή», Μπενζαμέν Κοριά, Εκδ. Κομμούνα, 1985.

Ας δούμε όμως και την πιο συγκεκριμένη διαδοχή με τη διεθνοποίηση των γεγονότων του Κραχ του 1929:

«Μια από τις μορφές διεθνούς διασύνδεσης αφορούσε τις ροές κεφαλαίων στην ηττημένη στον Α' Παγκόσμιο, Γερμανία. Οι Αμερικάνοι κεφαλαιούχοι επένδυσαν μεγάλα ποσά στη δεκαετία του '20 στη γερμανική ανοικοδόμηση. Ένα μέρος των χρηματοδοτήσεων αφορούσε τη γερμανική βιομηχανία. Ένα άλλο μέρος ήταν δάνεια προς το γερμανικό κράτος για να ξεπληρώσει τις πολεμικές επανορθώσεις προς το γαλλικό (κύρια) και το αγγλικό. Έτσι ένα μέρος των αμερικάνικων επενδύσεων στη Γερμανία ανακυκλωνόταν προς τη Γαλλία. Και από εκεί επέστρεφαν στις ΗΠΑ σαν αποπληρωμή των γαλλικών πολεμικών δανείων από τις αμερικάνικες τράπεζες

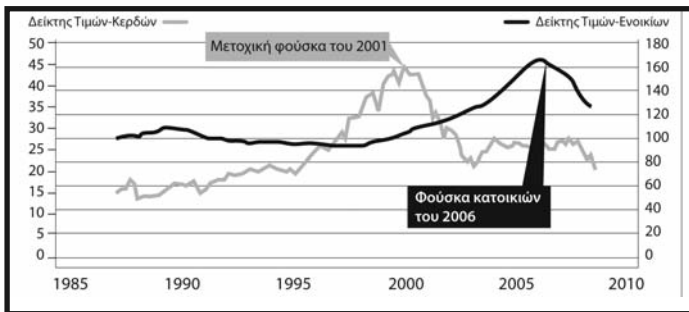
Στα 1928 όμως η ροή χρήματος από τις ΗΠΑ προς τη Γερμανία άρχισε να περιορίζεται δραματικά, μιας και οι Αμερικάνοι πλούσιοι το έβρισκαν πιο συμφέρον να επενδύουν στο ανερχόμενο χρηματιστήριό τους παρά στη γερμανική βιομηχανία ή στα χρέη της δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Σαν συνέπεια η γερμανική βιομηχανία άρχισε στα 1929 να καταρρέει, και οι πληρωμές των αποζημιώσεων να

δυσκολεύονται ακόμα περισσότερο – προς μεγάλη χαρά του γαλλικού κράτους που, σε τελευταία ανάλυση, θα προτιμούσε μια χρεωκοπία της Γερμανίας παρά την πληρωμή των χρεών της.

Η κατάρρευση που άρχισε στη Wall Street στις 24 Οκτώβρη του 1929 θα μπορούσε να έχει αρχίσει ένα μήνα πριν ή ένα μήνα μετά – η ημερομηνία είναι αδιάφορη».

«Αντιλεξικό κριτικής της πολιτικής οικονομίας – Κεϋνσιανισμός, κεφάλαιο, κράτος και ταξικός αναγωνισμός από την Οκτωβριανή Επανάσταση στο Δ.Ν.Τ.», έκδοση της πολιτικής ομάδας Σπάταλοι, 2005.

Φούσκες

(από το «Οικονομική ύφεση & κρίση συναινέσεως», ο Χορός της καρμανιόλας, Φλεβάρης 2010)

Από τη χρηματιστηριακή φούσκα της αγοράς νέων τεχνολογιών, στη φούσκα των δανείων. Το χρήμα κινείται από αγορά σε αγορά προσπαθώντας να σωθεί. Μάταια όμως. Η κρίση δεν βρισκόταν στις νέες τεχνολογίες, αλλά στους μισθούς των εργατών. Έτσι, το κεφάλαιο στα χρόνια της κρίσης, έχοντας πάρει την άυλη μορφή του, γύρναγε απελπισμένο ψάχνοντας από αγορά σε αγορά, αναζητώντας τη χρηματοπιστωτική κερδοφορία. Άδικο. Το χρήμα δεν γεννάει χρήμα· το κέρδος βγαίνει από την εργασία των εργατών. Η κάθε “νέα και ελπιδοφόρα αγορά” μετατρέποταν γρήγορα σε μια νέα φούσκα που έσκαγε.

Ας δούμε δύο παραδείγματα: Δεκαετία του 1980, «Κάποιος μεγιστάνας από τη δυτική Αυστραλία, αγόρασε σε δημοπρασία έναν πίνακα του Van Gogh έναντι 31 εκατομμυρίων αγγλικών λιρών. Μεγάλο μέρος των χρημάτων για την αγορά του πίνακα τού δάνεισε ο ίδιος ο Οίκος που έκανε τη δημοπρασία, βασιζόμενος προφανώς στην εκτίμηση ότι ο πίνακας θα μπορούσε αργότερα και πάλι να μεταπωληθεί σε υψηλότερη τιμή. Το γεγονός αυτό θα έκανε πολύτιμο τον πίνακα εγγύηση για τραπεζική δανειοδό-

τηση και θα ανέβαζε τα μελλοντικά κέρδη του Οίκου. Συνέβη όμως και τα δύο μέρη να απογοητευτούν: Ο κ. Bond από το Perth χρεωκόπησε και η κερδοσκοπική αγορά των έργων τέχνης κατέρρευσε στις αρχές της δεκαετίας του '90»¹².

Και το δεύτερο, ο Σείχης Μο· ιδιοκτήτης του εμιράτου του Ντουμπάι που δήλωνε το 2004: «Θα ήθελα να πληροφορήσω τους καπιταλιστές όλου του κόσμου πως το Ντουμπάι δεν χρειάζεται επενδυτές, αντιθέτως οι επενδυτές χρειάζονται το Ντουμπάι. Γιατί το χρήμα είναι σαν το νερό: Αν το κλειδώσεις γίνεται στάσιμο και βρωμερό, αν όμως το αφήσεις να ρέει, παραμένει φρέσκο για πάντα...»¹³. Μερικά χρόνια μετά, όταν κατέρρευσε η κατασκευαστική φούσκα του Ντουμπάι, ο σείχης μαζί με τους επενδυτές του κατάλαβαν πως τίποτα δεν είναι “για πάντα” στον καπιταλισμό.

Οι ελληνικές επενδύσεις στα Βαλκάνια ή αλλιώς η κρίση του ούζου

«Έντονο προβληματισμό προκαλεί στην κυβέρνηση και τον επιχειρηματικό κόσμο η σημαντική έκθεση της Ελλάδας στην «επικίνδυνη» πλέον περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η κρίση, που έχει χτυπήσει τόσο την πραγματική οικονομία όσο και τα δημοσιονομικά μεγέθη των βαλκανικών χωρών, δημιουργεί φόβους ότι σημαντικό μέρος των ελληνικών επενδεδυμένων κεφαλαίων (ύψους άνω των 16 δις ευρώ στην ευρύτερη περιοχή) θα χαθεί, προκαλώντας ταυτόχρονα νέο πλήγμα στην ήδη προβληματική ελληνική οικονομία. Οι ελληνικές επενδύσεις έχουν δημιουργήσει 200.000 θέσεις εργασίας, μέσω των 4.000 ελληνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή και των 3.200 παραρτημάτων των ελληνικών τραπεζών. Δηλαδή, στα Βαλκάνια και την Τουρκία τα ελληνικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ελέγχουν το 20% της τραπεζικής αγοράς, γεγονός που δημιουργεί επιπλέον ανησυχία για το αν θα μπορέσουν να αντεπεξέλθουν στην κρίση χωρίς να δημιουργήσουν αρνητικές επιπτώσεις στις μητρικές τράπεζες που εδρεύουν στην Ελλάδα.»¹⁴. Δηλαδή το ελληνικό κεφάλαιο έχει κάτω από το «κονσένσους» του το 20% των επιχειρήσεων στα Βαλκάνια. Η κρίση, όμως, απειλεί. Αν καθούν οι τράπεζες, θα χαθεί κι ο έλεγχος: το κενό θα το καταλάβει κάποια τράπεζα άλλων εθνικών συμφερόντων. Κι αυτό θα ήταν μια πραγματική καταστροφή για τους σχεδιασμούς του ελληνικού ιμπεριαλισμού. Το κράτος “μας” δεν θα αφήσει ποτέ να γίνει κάτι τέτοιο. Στο ίδιο άρθρο, τότε που η συζήτηση διεξαγόταν ακόμη γύρω από το πακέτο στήριξης της κυβέρνησης Καραμανλή, διαβάζουμε: «Το τελευταίο διάστημα υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με το αν οι τράπεζες που αξιοποιούν τη ρευστότητα, την οποία τους προσφέρει το Δημόσιο, μέσω του

12 «Η εποχή των άκρων», Ε. Χόμπσμπουμ, Εκδ. Θεμέλιο, 1999, σ. 645.

13 Βλ. περιοδικό antiifa πόλεμος ενάντια στο φόβο, τ. 15, Φεβράριος 2010.

14 «Αγωνιούν, αλλά μένουν στα Βαλκάνια», Καθημερινή, 08/03/2009

σχεδίου στήριξης της οικονομίας έως 28 δισ. ευρώ, θα πρέπει να κατευθύνουν μέρος των χρημάτων αυτών και προς τα Βαλκάνια. (...) Με το δεδομένο αυτό ο υφυπουργός Εξωτερικών κ. Μ. Βαρβιτσιώτης σημειώνει ότι «από την αυξημένη ρευστότητα τους πρέπει να διαθέσουν κεφάλαια και προς αυτές τις αγορές» και ότι προς αυτήν την κατεύθυνση πιέζει η κυβέρνηση (...). Στέλνοντας πολιτικό μήνυμα, ότι «θέλουμε να παραμείνουμε και δεν υπάρχει κίνδυνος να φύγουν οι επιχειρήσεις από τις χώρες αυτές». Η κυβέρνηση πιέζει!

Στο ίδιο μοτίβο: «Οι μεγάλες ελληνικές τράπεζες (κυρίως η Eurobank, δευτερευόντως η Πειραιώς), πέρυσι το καλοκαίρι έγιναν αποδέκτες αυτού του εκνευρισμού των ξένων θεσμικών επενδυτών. Οι ξένοι μέτοχοί τους εξέφρασαν την ανησυχία τους στις ελληνικές τράπεζες, ότι η επιθετική επεκτατική πολιτική που ακολουθούσαν τις εξέθετε σε σοβαρούς βαλκανικούς κινδύνους (...). Έτσι, ο συναλλαγματικός κίνδυνος των βαλκανικών οικονομιών ευθέως «μεταφράζεται» σε πιστωτικό κίνδυνο για τους δανειστές τους -εν προκειμένω για τις μεγάλες ελληνικές τράπεζες. Αυτές, είτε δεν το έβλεπαν είτε προεξοφλούσαν την επέμβαση του «από μηχανής θεού» - της κυβέρνησης, με τα χρήματα των φορολογουμένων (...). Υπάρχουν και γενικότερες οικονομικές, πολιτικές συνέπειες. Αν επιβαρύνουμε την οικονομική κρίση στις γειτονικές χώρες, θα ενισχύσουμε το ρεύμα μετανάστευσης, και η Ελλάδα είναι από τους πρώτους προορισμούς των μεταναστών της περιοχής. (...) Άλλα κράτη σχεδιάζουν να αναλάβουν τα ίδια το κόστος και την ευθύνη της χρηματοδότησης των βαλκανικών αγορών μέσω των εθνικών τραπεζών τους. Πρώτη, η Αυστρία (...). Σε μια δυσμενή ατμόσφαιρα, η στρατηγική θέση μας στην περιοχή (πάλαι ποτέ «περιοχή μας»...) απειλείται με υποβάθμιση - οι εξελίξεις στο θέμα της ΠΓΔΜ ίσως είναι το μικρότερο δεινό.»¹⁵ Το πιάνετε το υπονοούμενο; Επιθετική οικονομική πολιτική, προεξόφληση της επέμβασης της κυβέρνησης, κίνδυνος να καταλάβουν το “ζωτικό μας χώρο”, “άλλα κράτη”, τεχνητές αυξομειώσεις της ροής των μεταναστών, η “πάλαι ποτέ περιοχή μας”.

Και μετά απ' όλα αυτά, ένα χρόνο αργότερα και καθώς «η κρίση τη βία επιταχύνει», η έγκριτη εφημερίδα γράφει: «Το συμπέρασμα είναι ότι έχουμε επανέλθει στην εποχή των αρχών της δεκαετίας του 1990 όταν αντιμετωπιζόταν, ως «μια βαλκανική χώρα στην Ευρώπη» αντί για μια «ευρωπαϊκή χώρα στα Βαλκάνια» (...). Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990, οι γεωπολιτικές και εθνοτικές διενέξεις, στις οποίες εν μέρει αποτελέσαμε διάδικο αντί για διαμεσολαβητή (...). Αντιστρόφως, σήμερα μια διογκούμενη, σε ένταση και γεωγραφική έκταση, «κρίση του ούζου», θα μεταφραστεί αργά ή γρήγορα σε εσωτερική πολιτική αστάθεια και ανάνηψη διμερών, διασυννοριακών εντάσεων»¹⁶. Αυτά δεν είναι απλώς τα τύμπανα του πολέμου, είναι τα τανκς που μαρσάρουν μπροστά στα μούτρα μας.

¹⁵ Καθημερινή, 03/02/2009.

¹⁶ «Διασυννοριακές εντάσεις και κρίσεις εν όψει...», Καθημερινή, 07/02/2010.

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ο έξωθεν εχθρός;

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είναι ένας διεθνής μηχανισμός, σαν τον ΟΗΕ και την Παγκόσμια Τράπεζα, που ιδρύθηκε μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στα πλαίσια της παγκόσμιας ρύθμισης που δημιούργησαν οι νικητές του. Η κεντρική του ιδέα ήταν πως θα αποτελούσε ένα ταμείο στο οποίο θα συνεισφέρανε όλα τα κράτη που ήταν μέλη και, σε περίπτωση ανάγκης ή οικονομικών δυσκολιών κάποιου κράτους, αυτό θα μπορούσε να δανειστεί με σκοπό να αποφευχθεί η πτώχευση. Το ΔΝΤ ήταν μία προσπάθεια να δημιουργηθεί μία βάση σταθερότητας για την παγκόσμια οικονομία χωρίς πτωχεύσεις και υποτιμήσεις των νομισμάτων. Κατ' αυτήν την έννοια, το ΔΝΤ ήταν ένας μηχανισμός που είχε πάρει τα μαθήματά του από τη διεθνή διασύνδεση και τις συνέπειες του Κραχ του 1929, ενώ προσπαθούσε να αποφύγει την επανάληψή του. Το ΔΝΤ είναι ένας κατεξοχήν κενυσιανός μηχανισμός, ένα μέρος του κράτους-σχέδιο.

Με την άνοδο του νεοφιλελευθερισμού και την κατάργηση “των παρεμβάσεων του κράτους επάνω στην οικονομία” θα περίμενε κανείς πως το ΔΝΤ θα ήταν παρελθόν. Το αντίθετο, όμως, συνέβη. Ο νεοφιλελευθερισμός κράτησε αυτούς τους μηχανισμούς και τους ενσωμάτωσε στη λειτουργία του, αναπροσαρμόζοντας το περιεχόμενό τους. Ως όρος για τη δανειοδότηση ενός κράτους από το ΔΝΤ πλέον μπήκε η προσαρμογή της οικονομίας του στα πλαίσια του νεοφιλελευθερισμού.

Έχουμε μιλήσει ήδη για τη σχέση που δημιουργείται μεταξύ δανειστή και δανειζόμενου και το ΔΝΤ είναι μέρος αυτής της σχέσης, προωθώντας την αγγλοσαξονική οικονομία. Η όλη συζήτηση που έχει ανοίξει στην Ελλάδα για το αν θα πρέπει το ελληνικό κράτος να δανειστεί από την Ευρώπη ή το ΔΝΤ, είναι μέρος αυτής και μόνο της υπόθεσης, δηλαδή με ποιους θα προωθήσει τις συμμαχίες του το ελληνικό κράτος, και όχι πως το ένα είναι “κακό” και φέρνει “αντιλαϊκά” μέτρα ενώ το άλλο είναι “καλό”. Επί της ουσίας πρόκειται για το ίδιο πράγμα. **Όσο για τα μέτρα, το έχουμε ξαναπεί. Τα μέτρα που ζητάει το ΔΝΤ από την Ελλάδα είναι μέτρα που τα ελληνικά αφεντικά προσπαθούν να επιβάλουν χρόνια και με χαρά τα δέχονται, πόσο μάλλον τώρα που μπορούν να μοιάσουν σαν να έρχονται από κάπου αλλού** και δη από τους γνωστούς “φονιάδες των λαών”. Αν εξαφανίζεται η ασφάλιση είναι γιατί οι μισοί εργάτες στην Ελλάδα ανέχονταν να δουλεύουν χωρίς ένσημα, αν σκληραίνουν οι όροι στις δουλειές είναι γιατί από καιρό γίνονταν ανεκτές τέτοιες συνθήκες. **Αυτό που ζούμε είναι η προσαρμογή του τυπικού συντάγματος των νόμων στο πραγματικό σύνταγμα των κοινωνικών και ταξικών σχέσεων.** Κι αν είναι να δούμε “άσπρη μέρα” από εκεί θα έρθει. Όχι από κάποιον νέο εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα. **Η μόνη δύναμη που έχει καταλάβει την Ελλάδα είναι το ελληνικό κράτος και τα ελληνικά αφεντικά.**

Ας δούμε για παράδειγμα πώς παρουσιάζει την είσοδο στο ΔΝΤ ο νεοφιλελεύθερος δημοσιογράφος της Καθημερινής Πάσχος Μανδραβέλης στις 24 Απρίλη του 2010: «Αν είναι κακό να προσφύγουμε στον μηχανισμό στήριξης με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, υπάρχει κάτι χειρότερο: να μην προσφύγουμε, όπως ανεύθυνα διακινούν πολλοί. Και καλά! Να έχει πρόβλημα η Αριστερά με το ΔΝΤ είναι κατανοητό (...). Ολόκληρη η μυθολογία της Αριστεράς στην Ελλάδα είναι στημένη στον διαβολικό καπιταλισμό, αρχιερείς του οποίου είναι διεθνείς οργανισμοί όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ. Γι' αυτούς τους έσχατους δανειστές χωρών φτιάχτηκαν μισές αλήθειες και ολόκληρα ψέματα. Η μισή αλήθεια είναι ότι το ΔΝΤ επιβάλλει τη λήψη ορισμένων μέτρων. Ολόκληρη η αλήθεια είναι ότι επιβάλλει τη λήψη εκείνων των μέτρων που αν κάποια χώρα τα είχε υιοθετήσει νωρίτερα, δεν θα κατέληγε στο ΔΝΤ. Ολόκληρο ψέμα είναι αυτό που επαναλαμβάνει με κάθε ευκαιρία η Νέα Δημοκρατία, ότι δηλαδή «το ΔΝΤ είναι καταστροφή». Πόθεν προκύπτει αυτό; Υπάρχει κάποια μελέτη που να το τεκμηριώνει ή αποφαίνεται με βάση τα παλιά ντοκιμαντέρ της Κομμιντέρν;».

Είναι προφανές πως δεν μπαίνουν όλοι στον κόπο να το παίξουν “συντετριμμένοι μεν αλλά...” για την σχέση Ελλάδας και ΔΝΤ. Είναι προφανές πως τώρα βλέπουν την ευκαιρία να εφαρμόσουν μέτρα που ήταν από καιρό στο σκαρί, πολύ πριν την όποια συζήτηση περί ΔΝΤ.

Τα σύνθετα χρηματοπιστωτικά εργαλεία και άλλα ακατανόητα τέρατα

Η κατανόηση της παρούσας κρίσης δεν πηγάζει περισσότερο από τη συνειδητοποίηση της ταξικής και ιστορικής μας θέσης. Παρόλ' αυτά, θα πρέπει να πούμε κάτι παραπάνω για όλα αυτά τα «σύνθετα χρηματοπιστωτικά εργαλεία» που είναι πιο γνωστά με διάφορα μυστήρια αρκτικόλεξα, όπως CDS, CDO κλπ. Το είπαμε και πιο πριν· ειδικοί δεν είμαστε. Έχουμε και λέμε λοιπόν. Όταν μια τράπεζα συνάπτει με έναν πελάτη ένα δάνειο προχωράει σε δύο πράξεις. Από τη μία αναλαμβάνει ένα χρέος (την προσδοκία επιστροφής του δανείου συν τον τόκο) και μετά αναλαμβάνει έναν κίνδυνο (την πιθανότητα ο δανειστής να μην μπορέσει να πληρώσει ή να πληρώσει μόνο ένα μέρος, από εκεί υποτίθεται πηγάζει και ο τόκος). Υπό κανονικές συνθήκες ο δανεισμός και ο κίνδυνος είναι αδιαχώριστες μεταξύ τους δραστηριότητες. Οι σύγχρονες τράπεζες έχουν εφεύρει διάφορες μεθόδους, ώστε να σπάνε τον κίνδυνο και να τον μοιράζονται / εμπορεύονται με άλλους καπιταλιστές. Αυτά είναι τα «σύνθετα χρηματοπιστωτικά εργαλεία». Ας δούμε τα πιο γνωστά από αυτά:

IRS (*interest rates swaps*) ή «συμφωνία ανταλλαγής επιτοκίων». Η κεντρική ιδέα από πίσω τους είναι η εξής: Μια τράπεζα δίνει ένα δάνειο με κυμαινόμενο επιτόκιο. Στη συνέχεια βρίσκει μια άλλη τράπεζα, η οποία για δικούς της λόγους, δέχεται να ανταλλάξει τη συλλογή του κυμαινόμενου

επιτοκίου με σταθερό. Έτσι η αρχική τράπεζα μετατρέπει το κυμαινόμενο επιτόκιο του αρχικού δανείου σε σταθερό, ενώ η δεύτερη πληρώνει μεν το σταθερό αλλά προσδοκά πως η αύξηση των επιτοκίων θα προσδώσει μεγαλύτερα κέρδη. Έτσι, η δεύτερη τράπεζα συμμετέχει στον κίνδυνο του αρχικού δανείου.

CDS (*credit default swap*) ή «συμφωνία ανταλλαγής πιστωτικού κινδύνου». Τα CDS λειτουργούν ως εξής: μια τράπεζα δίνει ένα δάνειο, στη συνέχεια βρίσκει μια δεύτερη επιχείρηση που δέχεται την ακόλουθη συμφωνία. Αν παρουσιαστεί κάποιο πρόβλημα στην αποπληρωμή δανείου, η δεύτερη θα δώσει στην πρώτη ένα συμφωνημένο ποσό, ενώ η αρχική τράπεζα παραχωρεί ένα μέρος από τα κέρδη του δανείου γι' αυτό το σκοπό. Μοιάζει με αυτό που στην καθημερινότητα λέμε «ασφάλιση», έχει όμως μια σημαντική διαφορά. Ο πωλητής των CDS μπορεί να μην είναι η αρχική τράπεζα που έδωσε το δάνειο, αλλά ένας τρίτος που ποντάρει απλώς επάνω στον κίνδυνο αυτό.

CDO (*collateralized debt obligations*) ή «χρέν με εγγυημένα χρέν». Μια τράπεζα έχει ένα δάνειο κινδύνου, ας πούμε 10% με απόδοση 20%, το οποίο μπορεί να σπάσει σε δύο μέρη και το ένα αναλαμβάνει, αν προκύψει, να πληρώσει τη χασούρα του άλλου, αλλά παίρνοντας μεγαλύτερα κέρδη από το άλλο μέρος. Έτσι, η αρχική τράπεζα μετατρέπει το αρχικό δάνειο σε δύο όπου το πρώτο έχει κίνδυνο 2% και απόδοση 5%, ενώ το δεύτερο έχει κίνδυνο 40% και απόδοση 60% (τα νούμερα είναι καθαρά σχηματικά). Η εταιρία μπορεί, λοιπόν, να τιτλοποιήσει τα δάνειά της και να τα πουλήσει δημιουργώντας πακέτα υψηλού ρίσκου / υψηλής απόδοσης και χαμηλού ρίσκου / χαμηλής απόδοσης. Τέτοια εργαλεία έχουν ως σκοπό να καταναίμουν τους κινδύνους ενός δανείου (είτε το εκδίδει τράπεζα, είτε επιχείρηση, είτε κράτος) και να τους μοιραστούν με άλλους. Ο πρώτος προσπαθεί να ασφαλίσει τα κέρδη του, ενώ ο δεύτερος προσδοκά να μοιραστεί ένα μέρος των κερδών του πρώτου, αναλαμβάνοντας ένα μέρος του κινδύνου.